

प्राकृतकवितेचें पहिलें पुस्तक.

मेहेरबान् डायरेक्टर आफ् पब्लिक इन्सपेक्शन्
यांच्या इंग्रजी कवितेच्या पहिल्या पुस्तकावरून
महादेव गोविंद शास्त्री
डेप्युटी इन्स्पेक्टर शाळा जिल्हा पुणे व सातारा

यांनी केले,

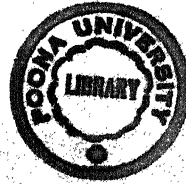
तें

पुणे एथील ज्ञानप्रकाश प्रकाशनांत

छापिलें

इसवी संन १९६०

शके १७८२

किंमत ५ आणे

प्रस्तावना.

काव्यरत्नाची भाषित पाहिलें असतां भाषेचा उत्तम परिणाम कविता होय. कवितेमध्ये जे नाना प्रकारचे रस व अलंकार असतात त्यांचें यथार्थ ज्ञान झालें असतां फार संतोष हीतो, आणि तिच्या अभ्यासानें मनाची शक्ति वाढून भाषाही प्रौढ आणि रसभरित होते. प्राकृतभाषेमध्ये कविता करणारे सुकुंदराज, ज्ञानेश्वर, तुकाराम, मोरोपंत आदिकरून जे प्राचीन आणि अर्वाचीन कवि होऊन गेले त्यांच्या सुरस कवितांतील वेंचे काढून त्यांचा स. रा. परशुरामपंत तात्या गोडबोळे ह्यांनीं एक नवनीत ह्या नावाचा ग्रंथ केला आहे त्यावरून प्राकृत

भाषेतील कवितांचा मासला कळण्यांत येतो, आणि त्याच गृहस्थांनी दोन संस्कृत नाटकांची प्राकृत भाषांतरे केली आहेत, त्यांवरून संस्कृतांताल कवितेचाही मासला लक्षांत येतो. परंतु इंग्रजी कवितेतील मासला एतद्देशीय लोकांस अद्यापि कळला नाही तो कळावा ह्या हेतूने हे इंग्रजी कवितेचे पद्यात्मक भाषांतर केले आहे.

हे भाषांतर केवळ शब्दास शब्द देऊन केले आहे असें नाही, तर मूळ कवितेतील अर्थ तात्पर्य न सोडितां स्थलविशेषीं न्यूनाधिक्य करून केले आहे.

हे पुस्तक मुख्यत्वेकरून शाळांतील मुलांकरितां आहे, म्हणून ह्यांतील कविता जि-

तक्या बालबोध करवल्या तितक्या केल्या
 आहेत, आणि जेथें जेथें कठिण शब्द पडले
 आहेत, तेथें तेथें त्यांचा अर्थ समजण्याक-
 रितां त्या त्या पृष्ठाच्या खालच्या अंगास टिपा
 घातल्या आहेत. ह्याकरितां शिक्षकानें मुलां-
 च्या शक्ति प्रमाणें त्यांस एक अगर अर्धी क-
 विता अर्थासहित तयार करून आणावयास
 सांगावें, आणि त्यांची तींत परीक्षा घेऊन
 ज्या ठिकाणी त्यांस पूर्ण अर्थ समजला न-
 सेल त्या ठिकाणी तो त्यांस समजून देऊन,
 प्रत्येक कविता अर्थासहित मुलांस पक्की
 समजली अशी शिक्षकाची खात्री झाल्या-
 वर, ती ज्या चालींत लिहिलेली असेल त्या
 चालींत त्यांच्या कडून पाठ करवावी.

कविता करण्याचा हा प्रथमच प्रसंग
आहे, आणि कविता शक्ति जशी असावी
तशी नाही, ह्याजकरिता ह्या कवितेत अर्था
विषयी व शब्दाविषयी ज्या चुक्या पडलेल्या
असतील त्यांकडे तादृश लक्ष नदेतां गुणलेशा
वर नजर देऊन ह्या पुस्तकाचा आदर करावा
ही विद्वानांस प्रार्थना आहे.

अनुक्रमणिका.

	पृष्ठ.
उद्योग. -----	१
बहीण भावडांची प्रीति. -----	२
मुंग्या -----	४
मुंगी. -----	७
इहलोकीं आप्तलें कर्तव्यकर्म. -----	८
पाण्याचा धवधवा आणि सदा गुलाब. -----	१०
बुलबुलपक्षी आणि सोनकिडा. -----	१४
लार्ड विल्यम. -----	१७
मनुष्याची योग्यता त्याच्या मनावर असते. -----	२०
वसंत ऋतूचें भाषण. -----	२२
जेल्ड ह्या नावाचा कुतरा. -----	३६
स्काटलंड देशांतील हिंवाळा. -----	४५
इंग्लंड देशांतील घरे. -----	४९
नाडाचें झाड. -----	५२
तारुण्य देशांतील उमेदी. -----	५७
व्यायाम. -----	५८
नित्यकर्म. -----	५९
इंग्लंड देशांतील खलाशीलोक. -----	६०

अनुक्रमिका.

पृष्ठ.

बुक.	६३
मित्रवियोग.	६५
इन्वूकेपनामक खडकावरील घांट.	६७
उद्योग.	७४
मैलेल्या मुलाच्या सुंदर पुतळ्यावरून सुवले ली गोष्ट.	७७
चमत्कारिक न्याय.	८१
काजवा.	८५
परस्परांनी परस्परांवर दया करणे हा मुख्य स्वाभाविक धर्म.	८७
कीडे.	९५
रेवाची किडा.	९७
निरुपद्रविक चोर.	९९
गोगलगापू.	१०१

प्राकृत कवितेचें पहिलें पुस्तक.

उद्योग १

श्लोक.

पाहाही मधुमक्षिका लघुपरी कैशी सदा कष्टे ॥
कालाची हर एक सप्रभेघटी कार्या कशी लाविते ॥
जाऊनी अवघ्या प्रफुल्लित फुलांमध्ये कशी शिरते ॥
जोडाया मधुला समग्रदिनही पाहा कशी राबते ॥१॥
पाहाही चतुराईनेच अपुलें पोळें कसें बांधिते ॥
मेणातें निटनेटके पसरुनी छिद्रे कशी पाडिते ॥
कैशी त्यांत भरावयास अपुलें मिष्टान्न ती भोवते ॥
हें पाहूनि मला स्वरोस्वरचि नी ज्ञानी अशी भासते ॥२॥

१ प्रकाराचुक्तघटिका २ नध. ३ शाहाणी.

ऐशी ही कृति पाहुनी मनिंगमे कृत्ये करावी अशी ॥
 जी भारी श्रमसाध्य आणि बहुधा जी युक्तिने साध्यशी ॥
 जोवेरी असतात हात अगदीं कामाविणे बारिते ॥१॥
 तोंवेरी कधिं नाहीं नाश करण्यावांचूनि राहात ते ॥२॥

बहीण भावंडांची प्रीति. २

अभंग

कजे कफावती, होवोत रस्त्यांत ॥
 असावी घरांत, शांति मोठी ॥ १ ॥
 बहीण भावंडे, नांदती ज्या स्थळीं ॥
 नसाबा वा कळि तेथें कधिं ॥ २ ॥
 पक्षी ही लाहान, घरटीं बांधोनी ॥
 गुण्या गोविंदानीं, राहाता ती ॥ ३ ॥

कलह. २ गोडीमुलावीनें.

मग जीं शाहाणी, बाळकें आहेत ॥
 त्यांमध्ये कावेत, कज्जे काय ॥ ४ ॥
 उरवाळ्या पारवाळ्या, काटूनी भांडावें ॥
 वर्दळीस यावें, त्यांणी काय ॥ ५ ॥
 एकामेकांवरी, रांत भोंठ खाणें ॥
 नाहीं लाजिरवाणें त्यांस काय ॥ ६ ॥
 देवराया आतां, लेंकूर बुद्धीचा ॥
 झपाटा रागाचा, माफ करा ॥ ७ ॥
 आणखी आमूच्या, रागाच्या लहरी ॥
 काढाव्या बाहेरी, मनांतूनि ॥ ८ ॥
 इतर जे मळ, संतापाशी मूळ ॥
 धुवोनी समूळ, टाका तेही ॥ ९ ॥
 जैसे जैसे आह्मी, प्रौढ वया येऊं ॥
 भरूनियां जाऊं प्रेमानंदें ॥ १० ॥

हीच आहे तूज, मागायाची गोष्ट ॥
होऊनी संतुष्ट घावी आम्हां ॥ ११ ॥

मुंग्या.३
आयां.

अपुल्या नेत्रें बघतां, किति या मुंग्या लहान दिसतात ॥
फिरतां पायां रवालीं, चिरडुनिघां त्या धुळीस मिळतात ॥ ११ ॥
ऐशा योगें त्यांचे, रोज थव्याचे थवेच मरतात ॥
परिकोणीं सांग बरे, त्यांची परवा कधी हि करतात ॥ २ ॥
जरित्या ऐश्या अपुल्या, दृष्टीनें कः पदार्थांशा दिसती ॥
जरि त्यांच्या स्थितिरीति, व्यवहारीं ग्राह्य फारवा असवी
आपण सुजाण आहों, तरिबारे आपणांमध्ये हि किती ॥ ३ ॥
निघवील मूर्ख ज्यांना, बोधक होतील वा तदीय कृती ॥ ४ ॥
झोंपेमध्ये अथवा, खेळामध्ये कधीच पळ एक ॥

दवडित नाहिन मुंग्या, समजुनि एकेकपळ अमोलीक ॥५॥
 सूर्य प्रकाश पडतां, धान्याच्या संग्रहार्थ निघतात ॥
 हेमंत ऋतू करितां, त्याचा सांठा करूनि घेतात ॥६॥
 एकाद्याला त्यांच्या, कामाचा बेतबात पाहूनी ॥
 वाटेल कीं नसेलचि, कोणाला दूर दृष्टि याहूनी ॥७॥
 हेमंत ऋतूमध्ये, थंडी पडणार फार जाणोनी ॥
 पूर्वीच करिति सांठा, अन्नाचा कण मुरवांत आणोनी ॥८॥
 ज्या वस्त्राची मजला, भविष्यकाळी पडेल बा गरज ॥
 त्या मिळवाया जर मीं, केळी नाहीच आज तजवीज ॥९॥
 अथवा संकटकाळी, उपयोगाचा असा उपाय जरी ॥
 केला नाहीं बारे, मूर्खपणें म्यां झटून आज तरी ॥१०॥
 मूर्ख असें निःसंशय, मी त्या हलक्याहि मुंगिच्याहुनही ॥
 कारण त्याचें सहजचि, सांगूं सकशील बा स्वयें दंही ॥११॥
 पाहिली उमेद माझी, मी जरि ती व्यर्थ जाउं देईन ॥

तर मग वृद्धपणी मी, निःसंशय फार दीन होईन ॥ १२ ॥
 जों बरि आहे बा मी, तरणा ताठा असोनि आसोग्य ॥
 तोंचि विचार करुं दे, मजला बा पुढिल गोष्टि चा योग्य ॥ १३ ॥
 म्यां आतां जाणवे, जर पीडिल रोग या शरीरास ॥
 दूर कराया त्याला, समयास पडेल काय कामास ॥ १४ ॥
 प्रार्थवे म्यां आतां, माझ्या करुणाधि देवरायाला ॥
 पापांच्या रात्रीची, माझ्या त्याणें क्षमा करायाला ॥ १५ ॥
 म्यां आतां वाचावी, धर्माची पुस्तकें खऱ्या भावें ॥
 त्यांतिल सदर्थ जाणुनि, विश्वासानें तसेंच वागावें ॥ १६ ॥
 ऐशा आचरणानें, स्वर्गांतिल मंदिरास जोडीन ॥
 जेव्हां मृत्युपथें मी, बा या पार्थिव कुडीस सोडीन ॥ १७ ॥

मुंगी. ४
आर्या.

एका लहान काळ्या, मुंगीला गवसला बहू थोर ॥
दाणा मोधूमाचा, परि उचलेना जरी करी जोर ॥ १ ॥
तेव्हां तेथें तीच्या, दृष्टिस पडला तिचाच शेजारी ॥
प्रार्थुन म्हणे तथा हा गेहा न्यायाशि दे मदत भारी ॥ २ ॥
माझे आहे मजला, कार्य पहाया असें वदे तोरें ॥
आणि म्हणे इच्छिंशि जरि, गेने तो तूंच आपुल्या जोरें ॥ ३ ॥
ऐसें वदूनि चालू, झाला तो दुष्ट बुद्धि अति गोर ॥
साह्य न करितां गेला, अपुल्या गेहीं निजावया स्वैर ॥ ४ ॥
इतुक्यामध्ये दुसरी, मार्ग कामितां पिपीलिका आली ॥
गेली मदत कराया, संकटिं पाहूनि आपुली आली ॥ ५ ॥

---

१ घाला. २ गर्वानें. ३ स्वर्तें. ४ मुंगी. ५ सखी.

पौंचवि तिला तिच्या त्या, गोधूमासह गृहास नेऊन ॥
 दारववि सुजनपणातें, ऐशा मोठ्या श्रमास घेऊन ॥ ६ ॥
 ज्यांच्या ज्यांच्या श्रवणीं, पिपीलिकेची पडेल ही गोष्ट ॥
 ते हलबोत कराया, बाळांतें बोध आपुले ओष्ट ॥ ७ ॥
 ती सुखभाव मुंगी, गेली साह्यास जी स्वइष्टास ॥
 बोधकरो बाळांतें, जो होइल मान्य सर्व क्षिष्टास ॥ ८ ॥
 जरि करिती प्रेमातें, परस्परें जीव जंतु अतिनीच ॥
 तरि पाहिजे शिंद्याच्या, मध्ये ती प्रेमबुद्धि असलीच ॥ ९ ॥

इहलोकीं आपलें कर्तव्यकर्म. ५.

अभंग.

यालोकीं आपुलें कर्तव्य कोणतें ॥

सांगतो मी तूनें ऐक आतां ॥ १ ॥

१ स्वसखीस. २ पारहलके. ३ मुलांच्या.

आरंभोनी आधी चांगल्या कर्मांनी ॥
 त्याहूनी अधिकांनी मग जावे ॥२॥
 नंतर आपण सर्वोत्कृष्ट कर्म ॥
 करूनी स्वधर्म जागवावा ॥ ३ ॥
 ऐशा वा कर्मानें काळ घालवावा ॥
 आभार मानावा देवाजीचा ॥ ४ ॥
 उत्तम नरदेह सत्कर्मांनी लावावा ॥
 सुरवे तो त्यागावा मृत्युपथें ॥ ५ ॥
 सत्कृत्यांचीं पुष्यें तो डीतविजावे ॥
 सुवासा सोडावे चोहीं कडे ॥ ६ ॥
 आपण केलेल्या परोपकाराचीं ॥
 कृत्यें महत्वाचीं दयायुक्त ॥ ७ ॥

---

१ सत्कर्में करावी. २ कीर्तने.

हृदयस्थ भानु मावळ्यावरी ॥
 आठवोनी सारी मोठ्या प्रेमें ॥ ८ ॥
 आपुलें वा नाम लोकांनीं स्मरावें ॥
 ऐसेंच वांचावें जगा माजी ॥ ९ ॥
 सदुणाचें बीज पेरी एक पट ॥
 होतें ज्ञानपट कालांतरें ॥ १० ॥

पाण्याचा धबधबा आणि
 सदागुलाब ६
 आर्या.

रे जडशिरोमणे तूं, अभिमानाचीच वाटसी खाणी ॥
 हो चल पळीकडे निय, ऐशी गर्जे भयंकरा वाणी ॥ १ ॥

तूं मी आणिक माइया, मार्गमध्ये बळें घुसायाला ॥
 पाहुं नको मूर्खपणें, ऐसें त्या बापुड्या गुलाबाला ॥२॥
 बोलें बहु जबरीनें, पाण्याचा धबधबा बहू थोर ॥
 आला होता अंगीं, बर्फ विठुकल्यामुळें बहू जोर ॥३॥
 त्या धोताच्या फेनें, भरू भिगेलें समय झाडविनें ॥
 आणिक लागलें बहु, नाचायालाच सालतें वरतें ॥४॥
 ऐशासंमयीं त्याची, जी स्थिति झाली असेल ती अज्ञा ॥
 बालक ही जाणाया, शकतिल मग कां नजे महासुख ॥५॥
 रे नीचा माझा तूं, मार्ग निरोधावया पहाइल ॥
 जरि तरि समज पुरें तूं, घातवि अपुला करून घेशील ॥६॥
 ज्या खडकास तुझीं हीं, मूळें आहे त पूर्ण चिकटून ॥
 त्या खडकासुद्धां ही, तुजला टाकून बळेंच उपटून ॥७॥
 यापरित्या गर्विष्ठा, धोतानें गांजिलें गुलाबाला ॥
 परि साहिलेंच मानुन, लवकर पावेल नाश तो धाला ॥८॥

मग त्या दुःखापासुन, सुटका जाणुनि अशक्य झाडानें
 केला धडा मनाचा, उत्तर घाया महा प्रयासानें ॥१५॥
 दूषण तूं मजलागीं, लांतुंनको वा उगीच अभिमानें ॥
 एसें तें झाड हकू, बोले त्या धव धव्यास सामानें ॥१६॥
 ज्या जन्मभूमिकेवरि, केला आपण निवास हर्षांत ॥
 तेथें आतां आपण, राहुंन ये बाउगीच कलहांत ॥१७॥
 ज्यानें माझ्या अंगीं, प्रेमानें पसरिला महानंद ॥
 त्या तुज कैसा एथुनि, मजला ढकलावयास आनंद ॥
 जैत्री आई अपुली, बाळाला हलविते स्वसंतीषें ॥
 तैसें तूं या माझ्या, शक्येवर हलविलें मला तोंषें ॥१८॥
 तां माझ्या पर्णाला, दिधली बहु आर्द्रता उन्हाळ्यांत ॥
 अपुल्या उदकातें तां, सिंचुनि माझ्या सुळ्यांत पाळ्यांत ॥
 ॥१९॥

१ पाणी देऊन.

हे उपकार तुझे मी, स्मरुनि मनीं बहु कृतज्ञ बुद्धीने ॥
 प्रत्युपकार कराया, चुकलो नाही वरें स्वबुद्धीने ॥ १९ ॥
 कांहीं फुललीं कांहीं, नाहीं फुललीं अशाच कुसुमांला ॥
 अंगावरि घालुनियां, बहुडौलांनं वसंत ऋतु आला ॥ १६ ॥
 म्हणजे स्वीय फुलांच्या, हारानें भूषवूनि या खडका ॥
 आलीं सन्निध सुदिनें, म्हणउनि सुचना करवया तडका ॥
 चुकलो नाहीं कधीं मी, आणिक तुज सुखादिलें उहाच्याच्या ॥
 दिवशीं आच्छादुनि, लायेनें वा स्ववर्ण पुण्यांच्या ॥ १७ ॥
 माझ्यापणीं बैसुनि, जीं आतां सर्व झडुनियां गेलीं ॥
 बहुमधुर गायनें वा, तुज मजसाठींच कोकिलें केलीं ॥ १८ ॥
 तूं जाणतोस झाला, तेणें जो आपणास बहु तोष ॥
 जेकां थोडाहि तुला, अथवा नव्हता मुक्तींच वा घोष ॥
 नाहीं मजला ठाउक, काय पुढें बोलिलें चितें त्याला ॥
 मोठ्या ब्रह्मेणं धांवत, रोरांवत धबधबा दरीं आला ॥ २० ॥

मी एकाया अपुला, कान दिला पुढिल वृत्त बा कांही ॥
 परि दुसरें म्यां कांही, वरि कथिल्या वीण ऐकिलें नाहीं ॥
 तेहां थरथर कांपुन, ओरडलें झाड भिउन जाऊन ॥
 भ्यालों मी हि तयाचे, ते शेवटचेच शब्द जाणून ॥२७॥

बुलबुलपक्षी आणि सोनकिडा ७

आर्या.

बुलबुलनामक पक्षी, एक दिनीं फारबेळ गाऊन ॥
 तौषवि पौरजनाला, गोडलकेच्या बहूत दाऊन ॥१॥
 जरि असमान होउनि, गेलां आणीक रात्रही आली ॥
 तरि नाहीं विश्रांती, मंजुळ लकिरीमधें किमपि झाली ॥
 ॥२॥

श्लोक.

असें गातां गातां सहज ज ठराग्नी खबळला ॥
 मिळावें भक्षाया म्हणउनि पहायास वळला ॥

तशामध्ये तेथें अवचित किडा जो चमकला ॥
 तयाला पाहूनी बुलबुल मनी तो हरबला ॥३॥

अभंग.

अंधारांत त्याची चकाकी पाहूनी ॥
 सोनकिडा मानी मनी त्यास ॥४॥

आर्या.

तेव्हां स्वामी उतरुनि, जावें त्याचा करावया घास ॥
 ऐसा आणुनि चितीं, बुलबुल गेला धरावया त्यास ॥५॥

श्लोक.

असा जाणुनी भाव त्या कीटकानें ॥
 बहू पाटवोक्ती करूनी तयानें ॥
 महायुक्तिनें तोषवीलें तयाशी ॥
 त्वरें आपुला जीव रक्षावयाशी ॥६॥

आर्या.

आतां त्या वक्त्याचें भाषण किति मृदु सुयुक्तें पाहा ॥
तो निश्चये करीलचि, ज्याच्या कानीं पडेल तें आहा ॥७॥

श्लोक.

बहुत सुरस दृश्या ऐकुनी गायनाला ॥
बहुत नवल होतें माझिया बा मनाला ॥
वद मज तुजलाही पाहुनी दीपकाया ॥
नवल बहुत झालें नाहिं का पक्षिराया ॥८॥

आर्या.

तरि माराया मजला, चित्त तुझें थरथरांच कांपेल ॥
भंगाया गान तुझें, मन माझें ही तसेंच तापेल ॥९॥
ज्या प्रभुनें तुजलाही, गायनशक्ती दिली पहागाया ॥
त्याच प्रभुनें मजला, शक्ति दिली बा असे प्रकाशाया ॥
॥१०॥

तारि तूं अपुल्या गानें, आणि कमी आपुल्या प्रकारानें ॥
 तोषवुनी भूषवुनी, घालवुं रात्री समग्र हर्षानें ॥११॥
 ऐसें सुंदर भाषण, ऐकुनि तो त्याशि सोडिता झाला ॥
 मारुनि चार लकेच्या, वाळेच्या भक्ष्य शोधना गेला ॥१२॥

लार्ड विल्यम. ८

लार्ड विल्यमाला एक भाऊ होता, त्याचें नांव लार्ड
 एड्मंड असें होतें, तो ज्या वेळीं मरूं लागला, त्या
 वेळीं त्यानें आपल्या एकुलत्या एके मुलाला विल्य-
 माच्या स्वाधीन केलें, आणि सांगितलें कीं, याचें तूं
 पुत्रा प्रमाणें पालन कर, परंतु लार्ड एड्मंड मरण
 पावतांच त्याची सर्व मालमत्ता आपणास मिळ-
 वी, बाबुद्धीनें लार्ड विल्यमानें आपल्या पुतण्यास
 नदींत बुडवून ठार मारिलें. या अघोर कर्मानें

फळ त्यास काय प्राप्त झालें, तें या कवितेंत सांगितलें आहे.

अभंग.

विल्यमानें लीभें एड्मंड बाळाला ॥
 डोही बुडविला एक्या दिनीं ॥ १ ॥
 एड्मंड बाळाला बुडविलें जेव्हां ॥
 कोणी नाहीं तेव्हां पाहीयेलें ॥ २ ॥
 किंकाळ्या मोठ्यानें फोडिल्या ज्या तेणें ॥
 नायकील्या कानें इतरांच्या ॥ ३ ॥
 मग तो विल्यम झाला बा वारीस ॥
 सर्व जीनगीस बांधवाच्या ॥ ४ ॥
 ताबेदार होते सरदार आणीक ॥
 मानिती मालक हिंसकाशी ॥ ५ ॥
 सुंदर सुषीक ऐशा प्रदेशांत ॥

सां -

विल्यम राहात होता तेथें ॥ ६ ॥

त्याच्या त्या मंदीरा पासून नजीक ॥

सेवर्न नामक नदी वाहे ॥ ७ ॥

तिजला उदक होतें बा विपूल ॥

आणी तीचें कूलें फार मोठें ॥ ८ ॥

पण त्या प्रवाहाकडे पाहायाला ॥

विल्यम रायाला धीर नोहे ॥ ९ ॥

त्याला त्या लाटांच्या घोषांत बाळक ॥

एड्मंडाची किंक ऐकूं येई ॥ १० ॥

मध्यान्ह रात्रीच्या सामसूम वेळीं ॥

हिंसकाच्या डोळीं निद्रा येई ॥ ११ ॥

---

१ नट.

पण त्याचा डोळा लागला कीं पूरे ॥
 स्वप्नाचे पसारे चालू होती ॥१२॥
 स्वप्नामध्ये त्याला एडमंड बाळाची ॥
 होती त्या फर्माची मूर्ती दीसे ॥१३॥
 जातांची जाईना एकएक दीस ॥
 वाटे त्वरें मास निघूनि गेले ॥१४॥
 आणि तोची दीस पुन्हा परतला ॥
 भयें जीव भ्याला विल्यमाचा ॥१५॥
 ऐसा हा दिवस येईल शेवटीं ॥
 होती त्याच्या पोटी दहशत ॥१६॥
 कारण तो दीस विल्यमाच्या मनीं ॥
 गेला बा होवोनी वज्रलेप ॥१७॥
 फार भयंकर होता तो दीवस ॥
 पर्जन्य धारेल रवळ नाही ॥१८॥

कानठळी बैसे ऐसे गडगडाट ॥
 आणी कडकडाट बीजांचेही ॥१९॥
 सेवर्न नदीस पाणी आलें फार ॥
 झालें अपरंपार चोहीकडे ॥२०॥
 विल्यम रायानें त्यादीनीं संधंभ ॥
 केल्ल सभारंभ भोजनाचा ॥२१॥
 मद्याचें प्राशन बहूत करून ॥
 आणीक हांसून दीस घाली ॥२२॥
 ऐसे बहुतची केले बा सायास ॥
 दूर करायास चिंताज्वर ॥२३॥
 परिकांहीं गोड नवाटे जीवास ॥
 नाठवे विलास मनीं त्याला ॥२४॥

म्हणूनी विल्यम रात्र झाल्यावरी ॥
 गेला पलंगावरी निजायाला ॥२५॥
 फार श्रमामुळे झोंप आली त्यास ॥
 परी अंतरास सुख नाही ॥ २६ ॥
 पलंगा समीप त्याच्या भावाची ॥
 एड्मंड रायाची मूर्ती उभी ॥२७॥
 त्याला हूबे हूबे तशी ती दीसली ॥
 विकळ झालेली मरणकाळी ॥२८॥
 अंतकाळ जेव्हा समीपची आला ॥
 त्या काळी निरवीला एड्मंडाने ॥२९॥
 आपुला मुलगा विल्यमाच्या हाती ॥
 बोलला त्याप्रती येणें परी ॥ ३० ॥
 माझे हें पोरकें पोर आहे बाळ ॥
 ह्याचा तूं सांभाळ करीं प्रेमे ॥ ३१ ॥

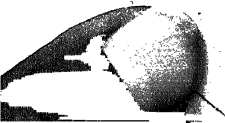
ऐसे सांगतांना शब्द उमटेना ॥
 जिह्वाही वळेना एड्मंडाची ॥ ३२ ॥
 तयेवेळीं जैसें निस्तेज झालेले ॥
 तैसेंची दिसले मुख आतां ॥ ३३ ॥
 विल्यमरायाला एड्मंड बोलला ॥
 बरा सिद्धीनेला बोल माझा ॥ ३४ ॥
 आपुल्या करणी सारखें वा फल ॥
 शीघ्र पावशील निश्चयेत ॥ ३५ ॥
 ऐसें ऐकीनीयां उठला दचकून ॥
 भयानें कांपून गेला भारी ॥ ३६ ॥
 जेव्हां ऐकूं आलें रात्रीचें तुफान ॥
 तें त्याला गायन झालें जाण ॥ ३७ ॥
 तितुक्यांत एक मोठा शब्द झाला ॥
 भेदनीयां गेला हृदय त्याचें ॥ ३८ ॥

रे राया बिल्यमा ऊठ ऊठ वेगें ॥
 भिंती बाहण्या जोगें पाणी आलें ॥३५॥
 घाईनें उठूनी भिंती खालीं पाहे ॥
 पूर आला आहे ऐसें दीसे ॥ ४० ॥
 मंदिभाभेंवतीं पाडियेला वेढा ॥
 अंधारही गाढा पडलासे ॥ ४१ ॥
 मध्यान्ह रात्रीचा वेळ तेव्हां होता ॥
 साष्टासही नव्हता कोणी तेथें ॥४२॥
 पडे तेव्हां कानीं आनंदाचा धनि ॥
 नावही येऊनी थडकली ॥ ४३ ॥
 तिला पाहोनीयां सर्वही मिळाले ॥
 आणी गोळा झाले नावे भोंती ॥ ४४ ॥
 माझी आहे नाव लाहानशी होडी ॥
 ऐसें तो नावाडी बोलियेला ॥ ४५ ॥

१५
हीमध्ये निभाव एकाचा लागेल ॥
दुज्याने बुडेल होडी माझी ॥ ४६ ॥
रे राया विल्यमात्वांचि आंत यावे ॥
ईश्वरें राखावे तूजलाची ॥ ४७ ॥
नावाड्याने वल्ही मारीतांची नाव ॥
घेऊनीयां धांव गेली पुढें ॥ ४८ ॥
त्यानें एकाएकीं आरोळी ऐकीली ॥
त्यास ती भासली किंकाळीशी ॥ ४९ ॥
एडमंड बाळाची बूडत्या वेळची ॥
किंकाळी तयाची हूबे हूबे ॥ ५० ॥
नावाडी थांबूनी म्हणतो मार्युनी ॥
किंकाळीचा ध्वनि ऐकू येतो ॥ ५१ ॥
ही किंकवाटने लाहान बाळाची ॥
करावी बायाची पुस्ताशाल ॥ ५२ ॥

हा धनि होतो रात्रीच्या वायानें ॥
 विल्यम रायानें जाव दिला ॥ ५३ ॥
 चालूं दे लोंकर चालूं दे लोंकर ॥
 झपाट्यानें मार वल्ही तूझी ॥ ५४ ॥
 त्वरा करीं त्वरा नेईं पैल नीरा ॥
 ऐसें त्या धीवरा राय बोले ॥ ५५ ॥
 पुन्हा विल्यमानें किंकाळी ऐकिली ॥
 एड् मडें जी केली बुडतेवेळीं ॥ ५६ ॥
 नावाडीही पुन्हा तैमेंची बोलीला ॥
 ऐकूं आली मला बाळकिक ॥ ५७ ॥
 कांहीं नाही नाव चालूं दे लोंकरी ॥
 ने बा पैल वीरी झपाट्यानें ॥ ५८ ॥

रात्र आहे पाहीं बहुत अंधारी ॥
 शोध केला तरी व्यर्थ जाण ॥ ५९ ॥
 रे राधा विल्यमा जाणशी दुःखाच्या ॥
 मरणकाळींच्या वेदनातूं ॥ ६० ॥
 मरणकाळींच्या बाळ किंका ऐशा ॥
 ऐकतोशी केशा दुःखाविणें ॥ ६१ ॥
 काय हें अघोर कर्म बूडण्याचें ॥
 शीत प्रवाहाचे पोटा मध्ये ॥ ६२ ॥
 निर्जीव हाताला पुढें पसरणें ॥
 आरोग्या मारणें व्यर्थ आतां ॥ ६३ ॥
 पुन्हा त्या किंकेचा धनिआला कारी ॥
 मोठ्या सपाट्यानीं दुःखयुक्त ॥ ६४ ॥

त्या क्षणीं टगाच्या बाहेर पडला ॥
 चंद्र प्रकाशाला पूरावरी ॥ ६५ ॥
 तेव्हां त्यास बाळ जवळी दीसलें ॥
 उभें राहिलेलें खडपावरी ॥ ६६ ॥
 खडप तो अगदीं लाहानची होता ॥
 पाण्याच्या भोंवता वेढा मोठा ॥ ६७ ॥
 नावाड्यानें नाव तेक्षणीं हांकीली ॥
 लागलीच नेली खडपापाशीं ॥ ६८ ॥
 चंद्र प्रकाशानें दाखवीलें नीट ॥
 झालेलें फिकट तोडत्याचें ॥ ६९ ॥
 आतां राया तुझा हात दे तयाशी ॥
 आणी बा प्राणाशी रक्षीत्याच्या ॥ ७० ॥
 नावाड्याचें ऐसें बोलणें ऐकून ॥
 त्याणें हात जाण पुढें केला ॥ ७१ ॥

मग त्या बाळानें आपुले लाहान ॥
 हस्तक वा जाण पुढें केले ॥ ७२ ॥
 त्याचा स्पर्श झाला रायाशीं ज्याकाळीं ॥
 ठोकीलें त्याकाळीं आरोळीस ॥ ७३ ॥
 त्याला ते हस्तक लागले वा गार ॥
 आणी ओलसर प्रेतासन ॥ ७४ ॥
 त्याला वाहूंमध्ये एडमंड बाळक ॥
 वाटला गोळक जडबहू ॥ ७५ ॥
 शिशाहून भारी वजन त्याचें ॥
 पाहूनी रायाचें धैर्य स्वचें ॥ ७६ ॥
 नाव बुडाली त्या अपार पाण्यांत ॥
 हिंसकीसहीत खालीं गेली ॥ ७७ ॥

---

१ विल्यमासाहित.

उसळी मारुनी वरता तो आला ॥
 आणी ओरडला मोठ्या स्वरे ॥७८॥
 ऐकूं नाहीं गेली कोणाला ती किंक ॥
 म्हणून आणीक तळीं गेला ॥७९॥
 दुष्ट आचरण जे वा करितात ॥
 शोबट होतात ऐसे त्यांचे ॥ ८०॥

मनुष्याची योग्यता त्याचे मनावर
 असते ९
 ओंव्या

जो केवळ वतनाची श्रौढी मिरवितो साची ॥
 त्यास वा प्राप्ति सुखाची ॥ नाणी मनीं दं ॥१॥
 मोठ्या सुवर्णाच्या खाणी ॥ जमून एक्या ठिकाणी ॥
 त्यास वाढवाया त्याणी ॥ संकल्प केला ॥२॥

सोन्याच्या वाळूचे फाट ॥ जरी वाहती अनाट ॥
 कुरणा माजी अफाट ॥ तयाचि या गा ॥ ३ ॥
 तो शुद्ध जन्म करंट ॥ जाण पावूनियां थाट ॥
 जयाचे मनीं नाहीं सांठ ॥ महात्म तेचा ॥ ४ ॥
 न भो जाऊनि छामवे ॥ सागरा मुठी घेववे ॥
 ऐशी जरी वाट पावे ॥ शरीर माझे ॥ ५ ॥
 तरी ही तयाचें माप ॥ नाणावें मनीं उमाप ॥
 विचारें तुज अपाप ॥ कळेल हेतु ॥ ६ ॥
 नर देहाची मोजणी ॥ करावी आत्म्यावरुनी ॥
 मनचि आहे मापणी ॥ मनुष्याची ॥ ७ ॥

वसंत ऋतूचें भाषण. १०

श्लोक.

बहू संभ्रमें मी अतां येत आहे ॥
 अगे धाकुटे बालिके तूंचि पाहें ॥
 अती सौख्यकारी रवीच्या करीतें ॥
 शिरीं लेउनी तोषवाया जनातें ॥१॥
 मधूही सवें आणिलें गोड पाहीं ॥
 करावी बहूतृप्तिया मक्षिकांहीं ॥
 तसा घेउनी मी स्वयें मोहराशी ॥
 पहा भूषवाया अलोंगे तळुंशी ॥२॥

साकी.

सुंदर पुष्पें कोमल किसलय, घेउनि येतो पाहीं ॥
 आतां यावया मला कन्यके, अबधी उरला नाही ॥३॥

आलों आलों जाण अता तूं ऐसें वसंत बोले ॥
 माझ्याकरितां मधमाशी ही गुं गुं नादें डोले ॥ ४ ॥
 अतिशय सोज्वळ आणि क सुप्रभ पाहा या आकाशी ॥
 भरद्वाज हा उंच चालिला, घेउनि उड्डाणाशी ॥ ५ ॥

अभंग.

मच्छर ही पाहा उडायला लागले ॥
 माझे येणें झालें जाण आतां ॥ ६ ॥
 जाईची ही झाडें पिवळ्या कळ्यानीं ॥
 भरूनियां रानीं शोभताती ॥ ७ ॥
 शेवाळुनि झालीं आहेत गे फार ॥
 देखे हिरवी चार नदी तटें ॥ ८ ॥
 त्यावरी पांढरी चांदण्या सारिखां ॥
 पुष्पें तूं निरखी चोहीं कडे ॥ ९ ॥
 इत्येक लाहान ओहोळ वा हातो ॥

चकाकी मारीतो पाहा कीती ॥१०॥
 उपवनीं पाहीं फळझाडें सारीं ॥
 होऊनी पांढरीं गेलीं तीं तूं ॥११॥
 लाहान कोंकरें बें बें करीताती ॥
 उड्या मारीताती आनंदानें ॥१२॥
 काव काव ऐसा शब्द करीताती ॥
 काक मीळताती एका ठायीं ॥१३॥
 ऐक त्या काकांचा कलकलट भारी ॥
 जोहा तरुंवरी चाललासे ॥ १४ ॥
 आणीक पाहीली पांढरी मांकोळी ॥
 पाहा तूं गे डोळीं उडतांनां ॥१५॥
 सर्व हे पाहूनी आणीं गे तूं मनीं ॥
 ही थोर करणी कोणी केली ॥१६॥

ओंव्या.

पृथ्वी आणि आकाश मंडळ ॥

तू आपुल्या डोळां पाहीं सकळ ॥

हा ब्रह्मसंत ऋतु अतिनिर्मळ ॥

ईश्वरें दिखला तुजसाठीं ॥१७॥

पश्यांस शिकविलें विभ्रंभरें ॥

गाणीं गावया मधुर स्वरें ॥

नानापदार्थां भूषविलें धरें ॥

नभा केलें अति विमळ ॥ १८ ॥

हें सर्व केलें तुझ्या सुरवार्थ ॥

तुझ्यावि अन्नाच्छादनार्थ ॥

यास्तव मनीं धरूनि भावार्थ ॥

शरण जाईं विश्वेशा ॥ १९ ॥

जेलर्ट्या नांवाचा कुतरा. ११

अभंग.

एक्या सुप्रभाती पारधवाल्याला ॥
 शब्द ऐकूं आला तूतारीचा ॥ १ ॥
 तो शब्द ऐकूनी पारधी उठला ॥
 वाजऊं लागला शिंग स्वये ॥ २ ॥
 कुत्र्या पारधीच्या कुत्रे पारधीचे ॥
 ऐकूनी शिंगाचे स्वर आले ॥ ३ ॥
 पहिल्याहीपेक्षां मोठ्यानें आपुलें ॥
 शिंग वाजवीलें ल्वेलीनानें ॥ ४ ॥
 तरी नाहीं आला, जेलर्ट नांवाचा ॥
 कुत्रा ल्वेलीनाचा स्वये जाया ॥ ५ ॥
 जेलर्टां तुजकां, उर्वार लागला ॥
 शिंग एकायाला माझे आज ॥ ६ ॥

१ पारधकरणाचाचें नाव.

श्वानजातीमध्ये, हीपक जे लढे ॥
 कोठे भटकत फिरत आहे ॥ ७ ॥
 सत्यशौर्य आणि विश्वास हे तीन ॥
 नांदवी बा गुण जे लढात ॥ ८ ॥
 मेंढी सारिखाची गरीब घरांत ॥
 परी पारधीत सिंह जैसा ॥ ९ ॥
 ल्वेलीनाचे मन, लागेना त्यादीनीं ॥
 पारधीत रानीं हरणाच्या ॥ १० ॥
 पारध ही फार, नाही आली हाता ॥
 जे लढे नव्हता म्हणूनियां ॥ ११ ॥
 म्हणून ल्वेलीन, असंतुष्ट झाला ॥
 आणि परतला घराकडे ॥ १२ ॥
 दरबाज्याशीं त्याणे, पाहिलें आयुष्या ॥
 उनाड झालेल्या, जे लढाला ॥ १३ ॥

जेलर्ट ही तेव्हां, त्वरेनें धांवला ॥
 जाऊन धन्याला भेटायाशी ॥१४॥
 ल्वेलीन तो जेव्हां, द्वारापाशीं आला ॥
 भिऊनियां गेला तयेकाळीं ॥ १५ ॥
 कारण जेलर्ट, दिमला तो त्याला ॥
 मारवून गेलेला रगतानें ॥ १६ ॥
 त्याच्या दांता ओंठां पासून रगत ॥
 होतें बा वाहात अतिदाये ॥ १७ ॥
 कावरा बावरा, ल्वेलीन तो झाला ॥
 पाहाया लागला टकमक ॥ १८ ॥
 ऐसें जेव्हां रूप, जेलर्टें देखीलें ॥
 चिन्ह झांकियेलें त्वानंदाचें ॥ १९ ॥
 आणि तो जेलर्ट, नमूनी राहिला ॥
 चाटाया लागला पाय त्याचे ॥ २० ॥

सुढेंती त्वरेनें, त्वेलीन चालला ॥
 जे लर्ट ही गेला मागो माग ॥ २१ ॥
 जिकडे पाहिलें, निकडे दिसले ॥
 ताजे पडलेले रक्तबिंदू ॥ २२ ॥
 घरांत येतांची, प्रथम पाहिली ॥
 उलटी झालेली बालराय्या ॥ २३ ॥
 पलंग पोस ही, रक्तें भरलेला ॥
 फाटून गेलेला ऐसा होता ॥ २४ ॥
 भोंतालच्या भिंती, आणीक जमीनी
 गेल्या त्या भरूनी रगतानें ॥ २५ ॥
 ऐसें पाहूनीयां, कुंबर खचली ॥
 हाक मारियेली बाळकाशी ॥ २६ ॥
 परीकोणी त्याला, नाहीं ओ दिधली ॥
 धडकी भरली मनामध्ये ॥ २७ ॥

इकडे तिकडे तो शोधाय लागतो ॥
 आपुल्या बाळाला तयेकाळीं ॥२८॥
 जिकडे तिकडे रगतचि असे ॥
 कोठेही नदीसे बाळ त्याचें ॥२९॥
 रेदुष्टा जेळटां कैसा घात केला ॥
 त्वांचि भक्षियेला बाळ माझा ॥ ३०॥
 रागाच्या भरांत, ऐसा बोलियेला ॥
 हात ही घातला तलवारिला ॥३१॥
 ती त्याच्या कुशीत भोसकली त्यानें ॥
 घ्यावया उसनें जेळटांचें ॥ ३२॥
 दीनबाणी जरीं धरणीं पडला ॥
 नाहीं द्रव आला ल्वेलीनाला ॥३३॥
 परीं ऐकूं आलें जेव्हां जेळटांचे ॥
 मरणकाळीचें केंकाटणें ॥ ३४॥

तेकां याचिं मन गेले धडकून ॥
 दुखानें भरून राहीयेले ॥ २५ ॥
 इनक्यामध्ये त्या केंकाटण्यामुळे ॥
 बाळ जागे झालें निजलेले ॥ २६ ॥
 जबळचि तेकां स्वर रडण्याचा ॥
 ऐकिला बाळाचा ल्वेलीनानें ॥ २७ ॥
 ऐकतांचि त्याला जो झाला उल्हास ॥
 तो बावर्णायाम शब्द नाही ॥ २८ ॥
 पूर्वी जलदीने शोधाशोध झाली ॥
 नाही दृष्टि गेली तथाकडे ॥ २९ ॥
 चिरशूटांच्या टीगारवालां गुंडाळून ॥
 गेल्यामुळे जाण दृष्टिं नाहें ॥ ३० ॥
 सुंदर गुलाबी झोंप घेतल्याने ॥
 तें ताजें तवानें झालें होते ॥ ३१ ॥

संदर में बाऊ अंकी बैसाविले ॥
 चुंबन घेतले त्रेमें लागे ॥ ४३ ॥
 ओरसडे आणि दुजी दुखापत ॥
 नकती दिसत अंगावरी ॥ ४३ ॥
 लाच पलंगारवाली लांडग्याचे प्रेत ॥
 देखिले अवचित ल्वेलीनाने ॥ ४४ ॥
 चावूनी चावूनी होते फाडलेले ॥
 विद्रूप झालेले भयंकर ॥ ४५ ॥
 जेव्हां तो लांडगा ल्वेलीने पाहिला ॥
 नाही त्या दुःखाला पारावार ॥ ४६ ॥
 सत्यगोष्ट जेव्हां उदयास आली ॥
 तेव्हां त्याची फिरली विसृष्टि ॥ ४७ ॥
 धन्याच्या वंशाने मूळ रक्षायला ॥
 जे लढे मारिला लांडगा तो ॥ ४८ ॥

ल्वेलीनानें केला फार वा अनर्थ ॥
 परिसारा व्यर्थ जाण आतां ॥ ४९ ॥
 ऐशा परी त्याणें बहु केला शोक ॥
 आणि क बोलला जे उठला ॥ ५० ॥
 श्वानजातीमध्ये सर्वोत्तमा तूला ॥
 माझा बरोबला राम राम ॥ ५१ ॥
 ज्या वेडेपणाच्या कृतीनें तुजला ॥
 भूतकीं पाडीला ल्वेलीनानें ॥ ५२ ॥
 तिचें प्रायश्चित्त तो स्वयें भोगील ॥
 रुदन करील सर्वकाळ ॥ ५३ ॥
 मग त्या श्वानानें थडगेबांधियेलें ॥
 खासें शोभाविलें नकरानें ॥ ५४ ॥
 संगमरवरी दगडाच्या वर ॥
 छिहिली बरवर जे लटांची ॥ ५५ ॥

त्या खाली तयाच्या अस्थीचा पंजर ॥
 नेऊनि सुस्थिर ठेवीयेला ॥ ५६ ॥
 जैकां तो पारधी थडग्याशीं येई ॥
 भरोनियां जाई गंहिवरें ॥ ५७ ॥
 थडग्या जवळ गबता वरतें ॥
 गळालेले होते अश्रु त्याचे ॥ ५८ ॥
 तयाच्या नियोगं सर्वांगवें झालें ॥
 दुःख मनांतलें ल्वेलीनाच्या ॥ ५९ ॥
 ल्वेलीनें आपुलें शिंग आणि भाला ॥
 दांगून ठेविला थडग्यापाशीं ॥ ६० ॥
 आणीक बहुधा संख्याकाळ झाला ॥
 म्हणजे वाटे त्याला धनि होतो ॥ ६१ ॥

त्या बाधनिमध्ये शब्दकेंकण्याचा ॥
 मरणकाळीचा जेलाटाच ॥ ६२ ॥
 ऐकू येतो ऐसा सदा होई भास ॥
 तेणें मनत्रास पावें त्याचें ॥ ६३ ॥
 अविचारानें वा करावें जें काम ॥
 त्याचा परिणाम ऐसा होतो ॥ ६४ ॥

स्काटलंड देशांतील

हिंवाळा. १२

आर्था.

आनां शरदृतुंतिल, सरकेपणें चकाकतां दिसती ॥
 चा अपुल्या रानांतिल, मोठ्या मोठ्याहि टेंकल्या बरती ॥ १३ ॥

संध्याकाळी त्यांचा, रंग निळा जांभळा जसा शरदी ॥
 फिरवी मागे आता, नाही नैसे करीत द्रीड नदी ॥ २ ॥
 ही नीड पाश्चात्त, सुखांनी भरुनि जातसे मारी ॥
 आतां पहा कशी ती, दिसते अगदी उदाम वा भारी ॥ ३ ॥
 या येथे रंगेलाचें, वृंण पहा लोडके कसे दिसने ॥
 ऐसेच या संश्लेषे, ही मळिनीचे हि दृष्टिला पडते ॥ ४ ॥
 मेंढ्या होउनि जर्जर, भारी त्या थंडिच्या कडाक्यांत ॥
 जागंत निवाऱ्याच्या, शिरती आउन दऱ्यांत रंगे वांत ॥
 तेथें वृण कांहींसे, होतें अद्यापि वृण सुकट लेले ॥ ५ ॥
 पाणीहि अजुन होते, परितें सुळींच अटत आलेले ॥ ६ ॥

१ शरदऋतू. २ हें नदीचे नांव. ३ हें विदोषनांव. ४ आनाचा वा
 पर्वण. ५ येथे कड्याचे. ६ पीडित.

तीं शुक्रतृणाद्यादिन, भूमी हिममेव तसंच आकाश ॥
 पाहति निगरा होउनि, मंद्यालक्ष्मी आपुला नाश ॥ ७ ॥
 त्यांच्या पाठीं मागे, धनगर रक्षाबयास जे येती ॥ ८ ॥
 ते शीतवारणास्तव, कंबल अंगी लपेटुनी घेती ॥ ९ ॥
 त्यांचे कुतरे भोंतीं न मंडले करिती ॥ १० ॥
 पण कुडकुडून त्यांच्या, पायांपाशींच राहुनी फिरती ॥ ११ ॥
 नो थंडगारवारा, जैसा जैसा अधिक घोंगावे ॥
 तेसे त्या कुन्यांनीं भीतीनें पहाण्यास लागावे ॥ १२ ॥
 जीं पर्यंतचर बाळा, बळ धैर्ये पाहिजेत असलींच ॥
 तीं सर्व असुनि तींहीं, आहेत हो हुँ हुँ करीत वसलींच ॥
 डेजीनामक झाडे, पाहुनि तीं पुष्पहीन गहिं वरती ॥

१ गवताने झाकलेली. २ धुम्याने भरलेले. ३ थंडीच्या घाड
 निष्का साठी. ४ चौंगडी. ५ करे. ६ डोंग्यांत राहणारे. ७ बाडे
 ८ कुलावाचूक.

मनिं रेळ उन्हाळ्याचे, घेतां दुरवास येवसे भरती ॥१२॥
 मोठ्या उत्कृतेने, तीं बाळें प्रश्न हाचि करतात ॥
 येईल मागुता का, वसंतऋतु सर्वतोषकर नात ॥१३॥
 भेंढ्या आणिकपक्षी, संतोषानें भरून जातील कीं ॥
 होथोनी झाडांला, सुंदरपुष्पें बहून येतील कीं ॥१४॥
 होय मुलांनो पुनरपि, डेजी झाडें सपुष्प होतील ॥
 त्यांच्या रंगानें हीं, लतां येहें घर रम्य दिसतील ॥१५॥
 ज्या पुष्पांच्या माळा, करावयांना तुम्हा असे छंद ॥
 होथोनीचीं पुष्पें, पुनरपि पाहूनि व्हाल सानंद ॥१६॥
 या कुरणामध्ये वा, पुनरपि तीं कोकरें हि उडतील ॥
 भोनाळे पक्षीही, गाणीं बहु गोंड गात बसतील ॥१७॥

१ उत्कृतेने. २ सर्वास आनंददेणारा. ३ बाप. ४ झाडांचीं नावे.
 ५ वेळींनी झाकलेली जाण.

यांच्या परीच तुमचे, मन जेव्हां खेळण्यांत लागेल ॥
तेव्हां तीं सुदिनें ही, क्षणांत गेलीं असेंच वाटेल ॥१७॥

इंग्लंड देशातील घरे. २६

आर्या.

पाहा या भोंताल्या, मोठ्या मोठ्या जुनाट वृक्षांत ॥
शोभति सुंदर सदनं, कर्शिया इंग्लंडनाम देशांत ॥१॥
या वृक्षांच्या तळ्या, हिरवटिवर पाहिं निविड झयेत ॥
हरणें धांवत कैशी, फटितिल किरणांमधेंचि आहेत ॥२॥
जवळील ओहळ्याच्या, मंजुळ आणीक, मोड नादानें ॥
जातो आहे केसा, वेगें तो राजहंस खोलानें ॥३॥
आनंद मरित सदनं, किति तरि इंग्लंडनाम देवाच्या ॥
आहेत पाहिं तूत्या, लोकांच्या तीं तशीचि अवडीची ॥४॥

अग्नीच्या भोंवतालीं, रात्रीचीं आस सोयरीं जमुन ॥
हास्यविनोदानंदें, गेलीं आहेत तीं कशीं भरुन ॥५॥

दिंडी.

स्त्रिया केशा बा मधुरगान गाती ॥
वाळपणच्या गोष्टी हि सांगताती ॥
बहुकाळींचे ग्रंथ वाचिताती ॥
सुस्वर्णें किति हर्ष पावताती ॥६॥

अभंग.

हजारो झोंपड्या पाहा भोंवतल्या ॥
कशा पसरल्या आहेत घ्या ॥७॥
त्यांच्या भोंवताले ओहोळ वाहाती ॥
जणूका भासती रुप्याचे हे ॥८॥

लहान लहान देवळा भोंवती ॥
 वृक्ष ही शोभती फलभारें ॥ ९ ॥
 त्यांच्या फटीतून झोंपड्या दिसती ॥
 वाटे त्या पाहाती डोकावून ॥ १० ॥
 तयांत गरीबें निर्भय निजलीं ॥
 वळचणीखालीं पक्षी जैसे ॥ ११ ॥
 इंग्लंडाचीं गेहे किती शोभिवंत ॥
 स्थानें मूर्तिमंत स्वातंत्र्याचीं ॥ १२ ॥

आर्या.

या सर्व ग्रहांमध्ये, होवो चिरकाळ वृद्धिजीवांस ॥
 देवाभिमान बुद्धिहि उपजो रक्षावया स्वदेशास ॥ १३ ॥
 या वृक्षवाटिका ही, हिरव्या राहोत वा अशा सतता ॥
 आणि तृणावृत राहो, भूमि सदाही अशीच दवटावित ॥ १४ ॥

१ झाडी. २ गवनानें झांकलेली.

एथील बाळकांचें, मन हरिखो पाहुनी स्वदेशाला ॥
आणिक तसें भजो तें, सर्व सुखानंदकंद देवाला ॥१५॥

ताडाचें झाड. १४

आर्या.

हा तालवृक्ष हलला, नाहीं पूर्वेकडील देशांत ॥
अर्ब स्थानाच्या ही हलला नाहींच सजल भागांत ॥१॥
हिंदुस्थानांतिल ही, सिंधूच्या कोणत्याहि वेटांत ॥
दक्षिणादिग्वायूनें, आला नाहीं कधींच हलण्यांत ॥२॥
याची सुंदर छाया, पडली नाहीं कधींच वा अचल ॥
एकी कडच्या खोल हि, उदकावर जाण आक्रिकेंतील ॥
पण हा देवा बेहिष्कृत, एथे आहे चि उगवला गाड ॥३॥
भो ताले याच्या बा, जातीचें नाहिं एक ही झाड ॥४॥

१ आनंदजनक. २ देशाबाहेरचा.

पूर्वदिशेकडच्या या, वृक्षाचा सोद उंच वाढून ॥
 गेला वरले वर्नम, झाडाच्या पीत मोहरांतून ॥५॥
 याच्या शेवळलेल्या, तळच्या जमिनीवरी कसा पाहा ॥
 पडलासे रंग निळा, वासाच्या वायलेट फुलांचाहा ॥
 हा नाडवृक्ष एथें, अगदीं परकाच सा मला गमला ॥
 याच्या समीप सुंदर, शुभ्रजलाचा प्रवाह चालियला ॥
 यावारि उडलोनामक, पुष्पांचा पेर होउनी वाहे ॥
 लाइम वृक्षसुवासा, भुलुनी मधमाशि भोंतिगुंगुताहे ॥
 व्यजेन समान छाये, मध्यें बात्याच नाडवृक्षाच्या ॥
 चमका मारित होत्या, देव पडलेल्या गुलाब पुष्पांच्या ॥
 एक्यादिनी सणाच्या, गाण्याचा फार रंग होऊन ॥
 त्याच्या तादांनं निशिं, गेलें उपवन समग्र तें भरुन ॥

१ इंग्लंडांनील फुलझाड. २ विद्वण्यासारिखी. ३ रात्री.

पुष्पित शारवांवरुनी, होनेजे फार दीप टांगविले ॥
 त्यांचें तेज दवांवर, पडुनी बहुरंग त्यांतुनी दिसले ॥
 सुंदर गौर सुशोभित, नाचत होत्यास्त्रियाहि मोजने ॥
 यास्तव जिकडे तिकडे, तें स्थल गेलें भरून शोभेनें ॥
 त्या समुद्रयामध्ये, बसला होता गृहस्थ एकजण ॥
 त्याचें मन लागेना, त्या सुंदर नाचण्याकडे हि पण ॥
 तो धूसर रंगाचा, असुनी होताच बा नवा तरणा ॥
 काळ्या लांबटऐशा केशांचा तळिरी दिसें भरणा ॥१४॥
 हिंदुस्थानामध्ये, त्याचा होताचि जन्म झालेला ॥
 आणि स्वशिरावरतो, होता बा पिच्छमुकुट ल्यालेला ॥
 त्याच्या चर्येवरुनी, तो दिसला मनि उदास अगरीच ॥
 आणीक त्या समर्जा, दिसला ताडा समान परकीच ॥
 ॥१५॥

१ मुकुट रंगाचा, २ त्याच्या अकीवर. ३ पंखाचा मुकुट. ४ समुद्रया

मग तो उठूनि तेथुनि, पिच्छें हलवित हळू पुढें चाले ॥
 हिरवट ओलिवनामक, झाडें पाहुनि पथीं नतो भाळे ॥१७॥
 चेसूनटनामक पुष्पें, पाहुनि ही तो न होय सानंद ॥
 पण ताडतरु प हातां, त्याच्या हृदयीं न माय आनंद ॥१८॥
 पर्णध्वनिच्या द्वारे, भाषण त्यानें तयास जें केले ॥
 तें ऐकतांच त्याचें, भौने प्रत तेंहि मोडुनी गेले ॥१९॥
 त्या भाषणांत त्याला, स्मृति झाली आपल्याच वेदाची ॥
 तैशी त्याच्या भोंती, प्रकाशणाच्या अशा समुद्राची ॥२०॥
 तो पर्णध्वनि त्याच्या, कर्णाला भासला स्वदेशाचा ॥
 वाटेच त्यांत कांहीं, रवै आहेसा समुद्रलाटांचा ॥२१॥
 जेथें वनस्पती बहु, कांठानें दाट उगवल्या होत्या ॥
 तेथील मातृमंदिर, आठवले मनि तदा गृहस्था त्या ॥२२॥

१ पानें वाजल्यानें. २ पुण्यानें वसणें. ३ शब्द. ४ आर्द्रें घर.

मग त्याच्या भावांच्या, शब्द वल्ह्यांचा पडंच तत्कर्णीं॥
 तीरीच ऐकलेला, शंखधनि येइ त्याच्या श्रवणीं॥
 ऐसें मनांत येतां, त्याला मोठाचि हुंदका आला ॥^{२३}
 कडकड भेटुन तेव्हां, वृक्षातें अश्रु दाकिता झाला॥२४॥

श्लोक.

जी शक्ती मरण्यास सिद्ध करिते, देशाभिमानीनरा।
 जी उद्युक्त तथा प्रनीच करिते, घायास वा संगरा॥
 त्या शक्ती आणि हा हि जीस धरुनी नेत्रांबुतें गाळिते
 त्यांचें मूळ समान यास्तव नव्हे निंदेस हो पात्र तो ॥
 ॥२५॥

तारुण्यदर्शोत्तील उमेदी. १५ ओंव्या.

ज्ञानाच्या खाणी खणीत ॥ जाऊन शिरावें विद्यादीप्ता ॥
 हिरून घ्यावें आदिशक्तीचें वित्त ॥ ज्ञानभांडार लुटावें ॥ १ ॥
 मग त्यांच्या गर्भां प्रवेशुनी ॥ रत्नें काढावीं निवडुनी ॥
 राजमुकुटीच्या रत्नाहुनी ॥ ज्यांचें मोल आगळें ॥ २ ॥
 धरूनि धर्मपथ अतिउत्तम ॥ सुखीत चारुवावा पुढीलक्रम ॥
 सदाचार पूर्णसुरवाचें धाम ॥ आहे निश्चयें जागण ॥ ३ ॥
 सद्बुद्धि धरूनि जाण ॥ प्रगट करावें चांगुलपण ॥
 नैवि आहे खरें मूषण ॥ मतुष्याचें निश्चयें ॥ ४ ॥
 आपुल्या मनाचें जाण ॥ स्वर्गाचि आहे मुख्य स्थान ॥
 व्याख्यागीं पृथ्वीच करावी सुरवभुवन ॥ स्वर्गापरी ॥ ५ ॥

व्यायाम. १६

आर्या.

चित्तमस्थ नसून, व्याधीनें प्रसन्न जाहला काय ॥
 जरि तरि पडतिल कामा, देवाच्या श्रेर देणग्या काय ॥३॥
 जो जो पदार्थ घावा, व्याधिष्टो लागतो विवेचव तो ॥
 रोगाच्या पायीं वा, सर्व सुखवालाहि जीव आंचवेतो ॥३॥
 सर्व सुख प्राप्तीला, कारण आहे शरीर संपत्ति ॥
 व्यायामें तिज रक्षुनि, वागों जरि तरि नयेचि आपत्ति ॥३॥
 आयुष्य आपुलें जो, घालवितो व्यर्थ अर्कसबोंड्यांत ॥
 तो सत्वर रोगाच्या, पडतो जाऊन उग्र नरडयांत ॥४॥
 परि जो शरीर अपुलें, व्यायाम करुनि कमवितो खासें ॥

१ देह २ रोग्याला. ३ मुकतो. ४ मेहनतीने. ५ अर्कसबोंड्यांत
 उरुणांत. ६ बळकट करतो.

अवयव सर्वहि हलके, होअनि मति चालते अनायासे ॥५॥

नित्य कर्म. १७

आर्या.

रेतीचे कण जैसे, एका मागून एक गळतात ॥
 काळाचे क्षण तैसे, एका मागून एक पळतात ॥ १ ॥
 ऐशा अनुक्रमे क्षण, कांहीं जातात कांहीयेतात ॥
 त्या सर्वांस धरया, घालुं नको एककाळिंत हात ॥ २ ॥
 कर्तव्ये जीं कर्मे, वाट तुझी पाहतीं क्रमानें च ॥
 यास्तव एकैकावर, तूं अपुली सर्वशक्ति बा वेंच ॥ ३ ॥
 पुढलीं स्वप्ने आणुनि, मनिं तूं जाऊं नकोचि बा फुगुन ॥
 धे आज नित्यकर्मा, पासुनि होईल लभ्य तें शिकुन ॥ ४ ॥

तुझिया करितां एथें, एका मागून एक येतात ॥
 जे आनंद तयाला, घ्याया कर आपुले पुढें हात ॥५॥
 आलेले जातिल तरि, जाऊं दे स्वस्थ तूं सुखेंचि रहा ॥
 हळूहळू करास करिशी, सर्व अशाश्वत असेंचि सत्यपहा ॥६॥
 ऐशा परीच दुःखें, एका मागून एक येतील ॥
 भीती धरूनको कीं, हीं मजवर एकदांच पडतील ॥७॥
 एकामागें दुसरें, ऐशीं दुःखें अनुक्रमें येती ॥
 तुजला गांठायाला, अत्रें जैशीं महीतला वरती ॥८॥

इंग्लंड देशांतील खलाशी लोक. १८

आर्या.

इंग्लंडस्थ खलाशी, लोकांनो का समोर शत्रूच्या ॥

१ नष्ट. २ दग. ३ पृथ्वीवर.

थोर लढाऊ नौका, लोटा आतां जलांत सिंधूच्या ॥३॥
 तुंझी रक्षक आहां, या अमुच्या देविंच्या समुद्राचे ॥
 शौर्यहि तुमच्या आहे, वर्णाया जोगतें निशाणाचें ॥२॥
 मारुनि थोर लढाया, हजार वर्षे स्वकीर्तिगाजविली ॥
 नौकाशास्त्रांत तशी, बहु अपुली बक्षताहि दाखविली ॥
 यास्तव तुझी लढाहो, जोंबरी चालेल हा महाप्रबल ॥
 संग्राम आणि मिळवा, विजयश्री सर्व स्वर्चुनी स्वबल ॥४॥
 आत्मेहि पूर्वजांचे, तुमच्या निघतील या समुद्राच्या ॥
 एकैका लाटेतुन, याया साह्यास पुनपौत्रांच्या ॥५॥
 कीर्तिक्षेत्र तयांचे, नौका तैशाच सिंधुवावगता ॥
 या वार्ता मनि आपुनि, आतां तुझीही वा तसेवता ॥६॥

१ मावा. २ समुद्राच्या. ३ झेंडाचें. ४ मोठा. ५ लढाई.
 ६ जयलक्ष्मी. ७ कवरस्थान. ८ गोष्टी.

जेथें नेल्सन् आणि, ब्रेक असे थोर वीर पडलेले ॥
 तेथें क्वाल तुझीही, वीरश्रीनें भरून गेलेले ॥७॥
 इंग्लंडाला मोठे, किल्ले आणीक कोटही नसती ॥
 त्याची अद्रिव दूर्मी, वरुनि गति आंणि अर्णवी वसती ॥८॥
 त्यांतील ओकनामक, झाडोपासुन विजा कडाडून ॥
 स्वालिल शत्रुदलाचा, करिती संहार त्यावरि पडून ॥९॥
 हें संकटांन्त्र जाऊन, पुनरपि चमकेल शांतिनेक्षत्र ॥
 तों झळकोध्वज भीति, प्रद इंग्लंडास जो असे छत्र ॥१०॥
 त्यासमयीं गानोत्सव, तुमच्या मानार्थ सिंधुवीरांनों ॥
 होइल ज्या समयीं हें, संकट पावेल नाश धीरांनों ॥११॥
 यास्तव मोठ्या निकरें, युद्ध करूनीच शत्रुला पळवा ॥

१ पर्वतासारख्या लाटा. २ समुद्रांत. ३ ओकाच्या लोंकडा
 च्या नावे पासून. ४ संकटरूप मेघ. ५ शांतिरूप नक्षत्र.
 ६ समुद्रांतील झुरांनीं.

मग मोठ्या संतोषें, विजयश्री आपुल्याकडे वळवा ॥१२॥

बुक. १९

अभंग.

मी बा पाहीं किती आहे विसंगत ॥

कांहींच जमत नाही माझे ॥ १ ॥

मी आहे प्राचीन मी आहे नवीन ॥

असून बंधन मोकळा मी ॥ २ ॥

बहुधा बा माझा सोनेरी पोषाख ॥

फारच उणाख बहुधा तो ॥ ३ ॥

जरी येत नाही वाचता अक्षर ॥

तरी मी साक्षर आहे जाण ॥ ४ ॥

जरी मी जातीने आहे वा अधिका ॥

इतरांचा डोळा उघडितो ॥ ५ ॥

जसा मजमध्ये सदां काळेपणा ॥
 तसा शुभ्रपणा सदां आहे ॥ ६ ॥
 आकारामध्ये ही नाही कांहीं मेळ ॥
 कांकीं मी पानळ आणि जाड ॥ ७ ॥
 मला नाही मास मला नाही हाड ॥
 आच्छादन जाड कातड्याचें ॥ ८ ॥
 इंग्लंड देशांचा आणि जर्मनीचा ॥
 भरतखंडीचा राहणारा मी ॥ ९ ॥
 कित्येकांची फार मजवरि प्रीति ॥
 आणीक अप्रीति कित्येकांची ॥ १० ॥
 बहुधा मी जरी सत्वेर मरतो ॥
 बहु काळ वांचतो कधी कधी ॥ ११ ॥

विरामाचीं चिन्हें जींजीं मजमध्ये॥
 तीं तीं कोणामध्ये नाहीत बा ॥१२॥
 विरामाच्या ठेपी जितक्या मजमध्ये॥
 तितुक्या मुरलीमध्ये नाहीत नि ॥१३॥
 गंभीर असूनी मी आहे रंगील ॥
 म्हणती सकळ जन ऐसें ॥ १४ ॥

मित्रवियोग. २०

अभंग.

मित्रामागें मित्र सोडितें हे जग ॥
 मित्राचा वियोग कोणा नाही ॥१॥
 एथें नाही तेमा जीवांचा संयोग ॥
 ज्याचा वियोग होत नाही ॥२॥
 जन्वलेल्या प्राण्यामृत्यु हा निश्चित ॥

सर्व अशाश्वत मृत्युलोकीं ॥ ३ ॥
 मेल्ल्या नसतें परलोकीं जाणें ॥
 जगणें मरणें सारखेंची ॥ ४ ॥
 कुंठीत^३ वा गति काळाची ही जेथें ॥
 मृत्कचाही जेथें वास नाही ॥ ५ ॥
 निश्र्वयेचि तेथें आहे सुखस्थान ॥
 नाही आयुर्मान क्षणिक तेथें ॥ ६ ॥
 अग्नीचे स्फुलिंग लोपणारे जेसे ॥
 नाहीतचि तैसे भोग तेथें ॥ ७ ॥
 ऐसा जो काळोक आहे वा वरता ॥
 वियोगाची वार्ता तेथें नाही ॥ ८ ॥

१ नावा होणारें. २ स्वर्गा. ३ खुंटलेली. ४ वसती.
 ५ आयुष्य. ६ डिणग्या.

शाश्वत सुखाची सर्वदा सुवत्ता ॥
 सुजना करितां केली आहे ॥ ९ ॥
 प्राणी वा मेलेला भावीक ज्यनाला ॥
 दिसतो गेलेला दिव्यलोकीं ॥ १० ॥
 जैसा प्रातःकाळ चढत चि जातो ॥
 दुर्गतसु येतो मध्यावरी ॥ ११ ॥
 ताच्यामार्गे तारा जरी मावळतो ॥
 जाऊनी मिळतो तेजामध्ये ॥ १२ ॥

इंचूकेप नामक खडकावरील

घांट. २१

अभंग.

हावेत नव्हती कांहीं हालचाल ॥

नकता खळाल समुद्रांत ॥ १ ॥
 तारवाची शिडें नकती हालत ॥
 कणाही चळत नकता बा ॥ २ ॥
 मग अर्थांतचि तारुं ही कस्थिर ॥
 होतें पाण्यावर पडलेलें ॥ ३ ॥
 इंचूकेप नामक खडका वरती ॥
 लायही वाहाती संतपर्णे ॥ ४ ॥
 धोका बसण्याचा रंगही दीसत ॥
 नकता लाटेंत शब्द नैसा ॥ ५ ॥
 वरखाल होत नकती बालाट ॥
 हालेना नी घांट इंचूकेपी ॥ ६ ॥
 अंबर ब्रथक नामक गावांत ॥
 धर्मात्मा महंत सहातसे ॥ ७ ॥
 त्यानें ती बा घाट बांधीयेली होती ॥

खडकावरती इंचूकेपाच्या ॥ ८॥
 वादळाच्यावेळीं पाणी जेव्हां फूगे ॥
 तेव्हां ती तरंगे त्याच्यावरी ॥ ९ ॥
 हेलकाव्यांनी ती पाण्याचा बाडगे ॥
 नाद करूं लागे बहू मोठा ॥ १० ॥
 वादळाच्या योगें जेव्हां तो खडक ॥
 इंचूकेप नामक जळीं बूडे ॥ ११ ॥
 तेव्हां त्या घाटेचे शब्द सुचवेचे ॥
 जाहाजवाल्याचे कानीं जात ॥ १२ ॥
 तेणें करुनी तो खडक धोक्याचा ॥
 इंचूकेप नांवाचा त्यांस कळे ॥ १३ ॥
 त्यामुळे ते फार आभारी बा होत ॥
 आशीर्वाद देत महंताशी ॥ १४ ॥
 इंचूकेप घांटेचा ताका पाण्यावर ॥

बरा काळसर दिसत होता ॥ १५ ॥
 रोवर तारवावर चटियेला ॥
 ती काळा मजला रोखीयेला ॥ १६ ॥
 घाट आणि ताफा दोहोंवरी डोळा ॥
 ठेवूनि बोलला रोबर तो ॥ १७ ॥
 खलाशी लोकांनों होडी खाली टाका ॥
 दुंचकेप खडकापाशी चला ॥ १८ ॥
 आरब्रोथ ऐथील मोठ्या महंतास ॥
 देईन मी त्रास निश्वयेंची ॥ १९ ॥
 तारू काढूनीया वल्ही मारितात ॥
 आणी ते जातात खडकापाशी ॥ २० ॥
 रोवरानें घाट खडकावरूनी ॥
 ओणवा होऊनी तोडीयेली ॥ २१ ॥
 तैकां ती गरगर शब्द करूनीया ॥

तळीं जाऊनीयां बैसली बा ॥ २२ ॥
 बुडबुडे तेहां वर फार आले ॥
 फुटूनीयां गेले चहूंकडे ॥ २३ ॥
 ऐसें करूनीयां रोवर बोलला ॥
 आतां महंताला आरब्रोथाच्या ॥ २४ ॥
 नाहीं मिळणार दुसऱ्या पासून ॥
 आशीर्वाद जाण पुढें कधीं ॥ २५ ॥
 इकडे तिकडे फिरला रोवर ॥
 पाण्यांतून फार दीस लोभें ॥ २६ ॥
 लुदीच्या द्रव्यानें गबर होऊन ॥
 जाई मार्ग धरून स्काटलंडाचा ॥ २७ ॥
 धुकें आकाशांत फारची चढले ॥
 तेणें दृष्टी नालें सूर्यबिंब ॥ २८ ॥

सगळीं दिवस वारा वा वाहीला ॥
 परी तो पडला संध्याकाळीं ॥ २९ ॥
 ऐकूं येत नाहीं लाटा रोरावतें ॥
 काय तूज आतां ऐक बोले ॥ ३० ॥
 मला वाढतें वा समुद्राचें तीर ॥
 नाहीं फार दूर एथूनीया ॥ ३१ ॥
 आतां कोठें आहां नाहीं सांगवत ॥
 असती वाजत घांट आतां ॥ ३२ ॥
 तरी बरे झालें असतें आमूचें ॥
 आतां काय त्याचें बोलूनीया ॥ ३३ ॥
 काहीं शब्द नाहीं त्यास ऐकूं आला ॥
 फुगारा चढला उदकास ॥ ३४ ॥

वारा जरी होता अगदी पडला ॥
 जलभ्रवाहाला लागलें तें ॥ ३५ ॥
 तें तारूं वाहात वाहात चाल्लें ॥
 आणि आदळलें खडकाला ॥ ३६ ॥
 तोचि वा खडक इंचकेपनामक ॥
 करणी अलोकीक ईश्वराची ॥ ३७ ॥
 सेवरें आपुले केस उपडले ॥
 आपणा निंदिलें निरासेंत ॥ ३८ ॥
 चोहीं कडूनीही लाटा आंत आल्या ॥
 तळीं नेत्या झाल्या तारवास ॥ ३९ ॥
 लोकांचे वाईट जे नर इच्छीती ॥
 त्यांची होते गती ऐशा परी ॥ ४० ॥

उद्योग. २२

आर्या.

भगवत्संकेत असा, दिसतो सर्वहि मनुष्यजातीने ॥
 सृष्टिक्रम रक्षाया, श्रमकेले माहिजेत जातीने ॥१॥
 अकशी व्हावे म्हणूनी, सांग मला कोण जन्मला आहे ॥
 कांहीं ना कांहींतरि, उद्योगातें मनुष्य करिताहे ॥२॥
 लोक कितिएक पहा, कृषिकर्मातें करित आहेत ॥
 कितिएक ऐरणीवर, बसले आहेत धाव मारीत ॥३॥
 कित्येक माग लावुने, पाहा कैसे बहूत जळदीने ॥
 धोटे फिरवुनि सूत्रें, वस्त्रांभी बसवितात युक्तीने ॥४॥
 भरती होटी वारे, यांची माहिनि करून घेऊन ॥
 व्यापारार्थ कित्ती वा, फिरवी सर्वत्र सागरांतून ॥५॥

१ परमेश्वराचे मनोगत. २ मनुष्य जातीने. ३ व्यवहार.
 ४ स्वतां.

हातांनीं पायांनीं, करिती कित्येक फार दुःसाध्य ॥
 कामें कौशल्याचीं, उद्योगातें करून जीं साध्य ॥६॥
 ज्यांची बुद्धी सदसत्, विचार करण्यास योग्य ना होते ॥
 भाषण विचार यांच्या, द्वारे करितात साध्य अन्यातें ॥७॥
 प्रत्येक कष्टतो जरि, अपुढा अपुढाचि अर्थ लक्षून ॥
 तरि सर्व जनाचें हित, बहु होतें जाण त्याजपासून ॥८॥
 जन्मनि एकमेकां, वरिजरि उपकारलोक करतील ॥
 तरि बा परस्परांचे, उपकार अनुक्रमेंचि फिटतील ॥
 राजाचा जो होतो, भोजन विस्तार थाट माराचा ॥
 त्या करितां तो आहे, उपकारी शेतकाम कर्त्याचा ॥९॥
 तो अपुढ्या आंगावर, करितो जो राजकीय पोषाग ॥
 तो त्याजला मिळायो, कारण आहे स्वचीत ना मांग ॥
 ॥११॥

१ हर एक मनुष्य २ लाभ ३ पाहून. ४ वस्त्रे विणण्याचें यंत्र.

गवड्याचे श्रम स्याला, कडक हवेपासुनीच रक्षीत ॥
 नाहींत काय स्याला, लोहाराची कृती हि शोभविता ॥१२॥
 हे सारे राजाचे कार्य करूनी स्वधर्म जागविती ॥
 राजा ही जिन गीला, त्यांच्या रक्षुनि पाळितो नीती ॥१३॥
 राजाच्या सत्तेनें, सर्वाला आपुल्या प्रयोसाने ॥
 फळ मोठ्या आनंदें सांपडते भोगण्यास हें साचें ॥१४॥
 ऐशापरीच सर्वहि, राजापासून रंक पर्यंत ॥
 उद्योगाच्या योगें, निश्चिन होतात सर्व धनवंत ॥१५॥

---

१ नरवार इत्यादिपदार्थ. २ श्रमाचे. ३ गरीब.

मेलेल्या मुलाच्या सुंदर पुतळ्यावरून
 सुचलेली गोष्ट. २३
 अभंग.

बाळा म्यां तुजला साजीरिंगोजीरिंगे ॥
 जीवंतपणीं रे पाहीयेले ॥ १ ॥
 स्वसंतोषे रानीं उडतां पाडस ॥
 दीसते नेत्रास रम्य जैसें ॥ २ ॥
 तैसें तूं होतेस बाळक देखणे ॥
 आणि गोजिरबाणे तयेकाळीं ॥ ३ ॥
 आपूला आरसा धुंडीत होतेस ॥
 सगळा दिवस एकेवेळीं ॥ ४ ॥
 जेव्हां तो आरसा दृष्टीस पडला ॥
 तेव्हां झाला तूला हर्ष फार ॥ ५ ॥
 जेव्हां त्या हर्षाची उकळी फुटली ॥

हवा नादावली भोंवालींची ॥ ६ ॥
 म्यां तुज पाहिलें संदरा ज्यावेळीं ॥
 बहीण जवळी होती तूझी ॥ ७ ॥
 दिसली ती मला कमळाची जात ॥
 आणि टवटवीत गुलाब तूं ॥ ८ ॥
 त्या वेळीं म्यां तूझी आईही पाहिली ॥
 धन्यता दिसली नेत्रीं तीच्या ॥ ९ ॥
 तिचा तो आनंद पाहूनी मी भ्यालें ॥
 दुःखानें भाजलें होतें म्हणुनी ॥ १० ॥
 तुझ्या मातोश्रीच्या कुरव्या केशांत ॥
 बा होतो शोभत एक हात ॥ ११ ॥
 दुसऱ्या हातानें ओटीत होतासी ॥
 तिच्या पदरासी भौक्तिकांच्या ॥ १२ ॥
 त्याची वोट जेव्हां बैसली तिजला ॥

धमकाविलें तुला हांसतची ॥१३॥
 आणीक मजला उमगेना कांहीं ॥
 बाळक की आई गोजिरवाणी ॥१४॥
 आतांही पाहाते तुजला गोजरें ॥
 निवांतवाणी रे झोंप घेतां ॥१५॥
 पण तुझ्या नेत्री काय हा फरक ॥
 नाही बा चमक काडीभर ॥१६॥
 भिवया ही तुझ्या नाही बा फिरत ॥
 हालत नाहीत ओंठ तूझे ॥१७॥
 बाळातूझे रूप सुंदर दिसते ॥
 केश ही शिराते शोभवीती ॥१८॥
 उद्योगीं हीं तुझीं बोटें विमुकलीं ॥
 आहेत ठेवलीं ऊरीं तूझ्या ॥१९॥

पण आतां तुझे मोजेचें नाचणें ॥
 आणीक पळणें संपलें बा ॥२०॥
 बाळा तुझी यात्रा या मृत्युलोकांत ॥
 थोड्याच काळांत आटपली ॥२१॥
 जैसें तूं संदर पूर्वी दिसलेंस ॥
 तैसें दिसतेस आजूनही ॥२२॥
 आरशांत पूर्वी प्रतिबिंबे दोन ॥
 दिसलीं आतां ऊन एक दीसे ॥२३॥
 तुझे बाळा आतां हांसणें खेळणें ॥
 लाडकें बोलणें बंद झालें ॥२४॥
 तुझे घर आतां उदास दिसतें ॥
 भरलें जें होतें आनंदानें ॥२५॥

परिपाठांतील या स्थलावरते ॥
 अचल दिसते रूप तूझे ॥ २६ ॥
 पण गहिवरे व्यापले म्हणूनि ॥
 नाही या नयनीं पाहावत ॥ २७ ॥

चमत्कारिक न्याय २४

ओंब्या.

नासिका आणि नयन ॥
 यांमध्ये अतिविलक्षण ॥
 वादपडला उपनेत्रावरून ॥
 ते कोणाचे म्हणून ॥ १ ॥

१ डोळे. २ चष्मा.

तैं जिह्वामध्यस्थ होऊन ॥
 उभयपक्षांचे करी प्रतिपादन ॥
 विद्यामुकुट धारण करून ॥
 न्यायोक्तीतें हाऊनी ॥ २ ॥
 शोधून काढाया वास्तवसार ॥
 जे कर्ण विख्यात धुरंधर ॥
 ते बैसले कर्णव्या विचार ॥
 जिह्वा प्रणीत गोष्ठीचा ॥ ३ ॥
 प्रथम नामिकेचा पक्ष धरून ॥
 जिह्वा बोले आदरे करून ॥
 तिचा भोगवटा चिरकालापासून ॥
 आहे उपनेत्रीं निश्चये ॥ ४ ॥

१ जीभ. २ संभक्षण. ३ विद्याभूषण. ४ खरासापंड्या.
 ५ विचारबंदी. ६ प्रतिपादन.

जिह्वा उचलूनि उपनेत्रासी ॥
 दावी सर्व सभासदांशी ॥
 पहा याचा मध्य नासिकेसी ॥
 बैसे ऐसा केलासे ॥ ५ ॥
 अश्वट्ठीं जैसें जीन ॥
 तैसें नाकीं बसावें विकटून ॥
 ऐसा घाट केल्यावरून ॥
 उपनेत्र दिसतें तिथेचें ॥ ६ ॥
 दुसरी विनंती स्वामीस ॥
 आहे परिसावें तीस ॥
 कीं नासिका नसती मुखास ॥
 कोण या धरितें उपनेत्रा ॥ ७ ॥

या स्युक्त कारणावरून ॥
 स्वामीस येईल स्पष्ट दिसून ॥
 कीं उपनेत्र निश्चये करून ॥
 नासिकेचेच म्हणूनी ॥ ८ ॥
 मग नासिका पक्ष सोडून ॥
 तत्काळ बोलणे फिरवून ॥
 नेत्राकडचा पक्ष भरून ॥
 जिह्वा बोलू लागली ॥ ९ ॥
 पक्ष फिरविण्याचे कामांत जाण ॥
 चतुर असती न्याय निपुण ॥
 परिनेत्रपक्षाचे कारण ॥
 सुशुक्त नदिसे तितुके पै ॥ १० ॥

१ उघड.

तीं कारणें न्याय कर्त्यासं ॥
 पडलीं नाहींत पसंतीस ॥
 म्हणून गा प्रसिद्धीस ॥
 लोकीं आली नाहींत ॥११॥
 दोहोंपक्षांचें भाषण ॥
 न्यायाधीवा घेती ऐकून ॥
 निर्णय केला गां भीरुंकरून ॥
 किंतु न राही ऐसाची ॥१२॥
 दिवसां अथवा रात्रीस ॥
 जें नासिका वापरील उपनेत्रास ।
 तें नेत्रांनीं स्वतां आपणास ॥
 झांकून घ्यावें सर्वदां ॥१३॥

काजवा. २५

आर्या.

फिरतो जो कुपणाच्या, खाली अथवा समीप उदकाच्या ॥
 तो कीटक रात्रीचा, बहुचमका मारितो उजेडाच्या ॥१॥
 त्याचा प्रकाश दिवसां, उजडी अगदीच लोपुनी जातो ॥
 उत्पत्तिवाद् ज्याचा, मिटला नाहीच आज पावेतो ॥२॥
 कितिएक मस्तकाच्या, पासुनि निघतो असेंचि म्हणतात ॥
 कितिएक शेषदीच्या, पासुनि निघतो असेंचि वदतात ॥३॥
 पण हें खरें निशाज्या, हस्तानें अंबरा प्रकाशाविते ॥
 त्यानेंच ती तयाला, माफक देऊनि तेज शोभविते ॥
 ईश्वर सुचना करितो, ऐसें कीटास तेज देऊन ॥४॥
 पांथाला कीं तुम्हीं, चाळावे फार लक्ष्य देऊन ॥५॥

१ आकाशवास. २ वायुसंस्कृत.

नाहीं तर पायांच्या, खाली तेजसि कीट तुडवेल ॥
 ज्याचें तेज तुम्हाला, पडतें कामास रात्रिं बहुवेळ ॥६॥
 प्रभुसंकेत कसाही, असला तरि हा खराच तत्त्वार्थ ॥
 कीं तो प्रकाश दिधला, कीटाला ईश्वरेंहि कार्यार्थ ॥७॥
 मोठेपणा मिरवितो, कीटहि दावुन स्वदीप रत्नास ॥
 ही गोष्ट बोधकारक, होवो वा श्री मदांधलोकास ॥८॥

परस्परानीं परस्परांवर दया करणें
 हानुरव्य स्वाभाविक धर्म. २६

ओंगां.

आंद्रोक्कीज जया अभिधान ॥
 तेणें केला स्वामिद्रोह जाण ॥
 म्हणून त्या पासून मरण ॥
 जाणून पळाला मीतीनें ॥१॥

१ स्वराअर्थ २ पादमिद्रोह.

लिबियादेशीं अतिविस्तृत॥
 वालुकामय प्रदेशांत ॥
 येऊन पातला तो त्वरित ॥
 मोठ्या वेगें कळुनी ॥ २ ॥
 मार्ग चालतां चालतां व्याकुळ॥
 झाला तीघ्रौषेण अतिविकृळ॥
 परितया दिसला शीतळ ॥
 अतिविमळ आश्रम ॥ ३ ॥
 तेथें जाऊन स्वशरीर ॥
 विश्रांत्यर्थ पसरि धरणीवर॥
 तंब भला मोठा सिंह नवर ॥
 आला तेथें त्याकाळीं ॥ ४ ॥

१ कडक उन्हाते. २ घर. ३ भुईवर. ४ श्रेष्ठ.

प्रचंड गर्जना करीत ॥
 जबळ येऊं पाहें तरिते ॥
 परित्यांत मीं सोंग घेत ॥
 ऐसें दर्शवुनीं येतसे ॥ ५॥
 अति दीन बाणें तोंड करून ॥
 आपुला पंजा उचलून दावून ॥
 जो मार्गी भेटेल त्यापासून ॥
 सहाय मागूं लागला ॥ ६ ॥
 तालवून आलेखा गृहस्थ ॥
 कांही वेळ झाला भयत्रस्थ ॥
 म्हणून भयभीत स्वहस्त ॥
 पुढे कराया धजेना ॥ ७ ॥

मग होऊन विशेष धीट ॥
 जाऊन सिंहाच्या निकट ॥
 पंजा पाहे निरखून नीट ॥
 तो तीक्ष्ण कंठक देखिला ॥ ८ ॥
 मग तो काटिला उपटून ॥
 पूय रक्त पू स्वतः वाकून ॥
 मुक्त केला दुःखापासून ॥
 सिंह उभा राहीसा ॥ ९ ॥
 प्रत्यही सिंह जाऊन वनास ॥
 भक्ष्य शोधून आणीत्या स्थलास ॥
 त्यांतील भाग स्वामित्रास ॥
 देऊन स्वयें तोषवी ॥ १० ॥

मनीं तिरस्कार न करून ॥
 अमक असतांही घेऊन ॥
 भूमीवरी तया ठेवून ॥
 सिंहास भांगी होतसे ॥ ११ ॥
 ऐशा प्रकारें कालक्षेप करून ॥
 आयुष्य घालविणें विदेशीं गृहून ॥
 याहून स्वदेशीं स्वामी पासून ॥
 मरण बरें वाटलें ॥ १२ ॥
 जें गृह मनुष्याचें जन्मस्थान ॥
 तेथें जावया धांवतें मन ॥
 जरी मरण प्राप्त होणार जाण ॥
 निश्चयें असलें तरी ही ॥ १३ ॥

तो घरी येण्या बरोबर ॥

स्वामी शिक्षा ठरवी अंधोर ॥

कीं त्याचें खाववाचें शरीर ॥

सिंहादिकां कडोनी ॥ १४ ॥

मग मोठ्या वाळवंटावर ॥

लोके समाज जमला फार ॥

आंड्रोक्लीस त्या समोर ॥

उभाकेला निर्दयपणे ॥ १५ ॥

तों कर्म धर्म संयोग ॥

माहा कैसा आला योग ॥

त्याचें भक्षावया सर्वांग ॥

तोचि सिंह सोडिला ॥ १६ ॥

तो सक्रोध आणि क्षुधाक्रांत ॥
 सांपळ्यांतून आला धांवत ॥
 जाऊन पडे तो अतित्वरित ॥
 आपुल्या इष्टभक्ष्यावरि ॥१७॥
 तथा पाहातां ओळखिलें तरिता
 कीं जेणें आपणास केले दुःखमुक्ता
 तोचि हा गृहस्थ निश्चित ॥
 आहे म्हणूनी त्याकाळीं ॥१८॥
 मग थोडी विश्रांती घेऊन ॥
 त्याचे सर्व उपकार आठवून ॥
 आपलें चित्त स्वस्थ करून ॥
 पायीं लागे तथाच्या ॥१९॥

ऐसा हा अपूर्व चमत्कार पाहून ॥
 आश्चर्यभरित झाला सर्वजन ॥
 तेव्हा आंद्रोक्लीज पुढे होऊन ॥
 बोलता झाला येणेंपरी ॥ २० ॥
 अहो सर्व रोग्यां स्थ ॥
 कां झाला इतके तटस्थ ॥
 उपकारबुद्धि सर्व हृदयस्थ ॥
 आहे जाणां निश्चये ॥ २१ ॥
 प्रथम मनोदेवता सांगे तयास ।
 कीं शत्रूस बाबून फाडायास ॥
 मग तिणेंच सांगितलें तयास ॥
 रक्षावया मित्रांतें ॥ २२ ॥

कोडे. २७

श्लोक.

सूची लहान कितिही असली तरीती ॥
 भाष्याहुनी बरीच जाड खरो खरी ती ॥
 तीचा जनामजहुनी उपयोग भारी ॥
 यासाठी मोल मजला कमतीच भारी ॥३॥

आर्या.

जितकी वासर संख्या, भरते एखाव वत्सरा मध्ये ॥
 तितकी अमुची संख्या, मिळते पैशांत आपणांमध्ये ॥२॥
 उपयोग फार नसुनी, जरि आहे मोल आमुचे स्वल्प ॥
 तरि उच्च कराया, श्रम आम्हां पुरत नाही बा अल्प ॥
 ॥३॥ ने शेवट, पावेतो बा तयार करण्यास ॥
 कासगीर हि थोडे, लागत नाहीत दक्षे आम्हांस ॥४॥

१ दिवस संख्या. २ वर्षांत. ३ बाजारांत. ४ थोडा. ५ निपुण

किमुक्तो धातूला, अग्नीवर ठेउनीच एकजण ॥
 दुसरा तार रसाची, करितो देतां न जाऊं एकजण ॥१५॥
 तिसरा तुकडे करितो, कातर घेंऊनि हातीं तारीचे ॥
 चवथा तयांस करितो, घांसुनि घांसुनि समान लांबीचे ॥६॥
 या सर्वांच्या वरती, बसवाय साठी पांचवा करितो ॥
 डोकीं सुरेख वर्तुळ, आणि सहावा तयांस तीं जडतो ॥७॥
 कानस आणि हातोडा, हातीं घेंऊनि सातवा करितो ॥
 टोकें नीट तयांची, आणि समाप्तीस काम पाववितो ॥८॥
 इतक्या आचार्यासानें, हीं तीं जो बा पदार्थ निष्पन्न ॥
 मांगेल कोणत्याचें, नाम मला पुरुषबुद्धि संपन्न ॥९॥
 हें कोडें माझे तूं, जर बुद्धि खर्चुनी उकलविल ॥
 तरी तूं निश्चित अपुल्या, आयासात्तव मलाच वेशील ॥१०॥

१ असन्न बुद्धिमान.

रेशमी किडा. २८

आर्या.

एप्रिल महिना आहे, तंववारिक रेशमी किडा निघते.
 सर्व हिंवाळ्या भरतो, सौख्याने आपुल्या गृहीं असतो।
 या सर्व ऋतूंमध्ये, त्याला भक्षण करावया मिळते ॥
 पान तुटिबें ज्याला, कावें तितकें पुरून ही उरवें ॥२॥
 कारण वाढ तयाची, पूर्णावस्थेस एकदां आली ॥
 म्हणजे तो खातांना, कोणाला दिसत नाहिं त्याकाळीं ॥३॥
 जैसा तो खातांना, लोकांच्या पडत नाहिं दृष्टीला ॥
 तैसाचि उपोषित ही, त्याकाळीं दिसत नाहिं सृष्टीला ॥४॥
 त्याचि अवस्थेमध्ये, धंदा आरंभितोचि तो अपुला ॥
 तंतूस विणुन कांतुन, वेष्टुन घेतोच तो आपुल्या वपुला ॥
 ॥५॥

आणिक हवीतशी तो, एकावर एक वतुंळें रचुन ॥
 अपुल्या भोंतीं करितो, कोशा मजेचा सुरेख वा विणुना ॥६॥
 जरि कोशा तळम भारी, असतो तरि सूक्ष्मदृष्टिच्यालाही ॥
 त्यांद्दनि दिसत नाहीं, अंतर्गत वस्तु त्यांतली कांहीं ॥७॥
 देशापरि अफणाला, घेतो तो कीटक वेष्टुनी जेव्हां ॥
 समजावेचि तयाचें, काम समाप्तीस पावलें तेव्हां ॥८॥
 जरि तो कीटक असतो, जेव्हां तो दिसत नाहिंसा होतो ॥
 तरि पडतां बाहेरी, सुंदरपक्षी दिसून येतो तो ॥ ९ ॥
 मग तो अंडीं घालुम, कीटांची पुरवणी बहू करितो ॥
 पुढल्या वर्षाकरितां, नंतर जाऊन शेवटीं मरतो ॥ १० ॥
 जर ह्या भूगोलावर, ह्या कीटासारिखे इतर असते ॥
 कीटक उपयोगाला, लोकांच्या फार या जगां पडते ॥११॥

१ घर. २ बारीक. ३ बारीक पाहणाऱ्याला.

निरुपद्रविक चोर. २९

श्लोक.

लाहान थोर दिसती कुसुमें विचित्रा ॥
 राती तशी उपवैनी परिपाहिं चित्र ॥
 यांतील एकही नसेचि न दे रसांस ॥
 उद्योगे शालिनि अशा मधुमक्षिकेस ॥१॥

आर्या.

जरि चौर्य कर्म करुनि, सर्व फुलांतील रसांस ती हरिने ॥
 तरि युक्तिनेच अपुल्या, कर्माची खूण नाहिंशी करिने ॥२॥
 इतक्या चतुराईने, पुष्पांतील रस हरून ती घेते ॥
 कीं त्यांच्या गंधश्री, पावत नाहीत कांदि उणिवेतें ॥३॥

१ कुल्ले. २ अनेकरंगाची. ३ वागेत. ४ आश्चर्य. ५ मधुस.
 ६ मेहनत करणाऱ्या.

श्लोक.

दिसति अन्यकिडे कुसुमांतरी ॥
 अरि मला गमतातचि ते तरी ॥
 बहुतकाळ तयांतचि राहुनी ॥
 करिति नाश तदंगचि खाउनी ॥४॥

आर्या.

ऐसे शुक काकादिक, पक्षी आहेत शत्रु कुसुमांस ॥
 ते त्यांचा प्राण हरुनि, आनंदें भाक्षितात तन्मांस ॥ ५ ॥

श्लोक.

ऐशापरी कुसुमनाश विनाशकारी ॥
 आहेत पक्षि आणि कीटक शत्रु भारी ॥
 चोरुनि माशि जरि तो मकरंद नेते ॥
 सर्वांशि मेणु आणि गोड मधाशि देते ॥६॥

१ शत्रु. २ शंका. ३ त्यांचे प्राण. ४ कुलांचा नाश. ५ सुप्परस.

आर्या.

मोठा रसायनज्ञाहि, जरिबा घेईल फार आचोस ॥
 तरि नशकेचि कधीही, पदार्थ उत्पन्न हो करायोस ॥७॥
 व्हावें नितकें तिजला, चोक्तू देवा तिचेंच मध्वेन्न ॥
 जरि हें न घडेल जगीं, तरि मधु होणार नाहं उत्पन्न ॥८॥

गोगलगाय. ३०

आर्या.

गोगलगाय चिकटुनी, असते फळभित्त पर्ण तृणह्रांस ॥
 जणु स्वगृहोसह तेथे, वादलि म्हणुनी न भी पडायोस ॥१॥
 वादळ आणिक दुसरी, ज्या वेळी भीति येउनी पडते ॥
 त्या वेळीं ती अपुल्या, गेहामध्येच झडकरी शिरते ॥२॥

१ रसनिश्रम विद्या जाणणारा. २ श्रम. ३ मध. ४ मधुरूप अन्न.
 ५ आपुल्या घरास. ६ मध.

सर्वा तिच्या शृंगाला, केला कौणीहि अत्येजरी ॥
 संकोचुनि देहांते, घेते ती आपुल्या स्थलींच तरी ॥३॥
 जेथे निचे रहाणे, तेथे वसेते सदैव एक लिच ॥
 तिचे बीज वस्तु आणिक, जडिबुद्दी काय ती तिची तीच ॥४॥
 आयुष्य असे अपुले वानप्रस्थासमान घालविते ॥
 भोजन नको दुज्यासह, दुसरा केताचि शीघ्र संपविते ॥५॥
 ती आणि गृहतीचे यांचा बा एक जीव जाणुनही ॥
 जो बोधितोचि तिजला, जाणावा अंध आंधव्याहूनही ॥६॥
 मोठ्या आयासाने, सांपडले गेहूही जरी तीचे ॥
 तरि होत नाहि दर्शन, बा त्या गेहांत ही गृहपतीचे ॥७॥

१ शिंजला. २ थोडा. ३ आचरून. ४ त्रासीताने. ५ राहते.
 ६ किहरी. ७ वनांतराहणाचा सारखे. ८ लवकर. ९ घर. १० अमाने.
 ११ घरधनीचीचे.

शुद्धिपत्र

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
२	४	नाही	नाहि
२	८	कधिं	कधीं
४	८	जरि	तरि
११	८	सुवर्ण	स्वपर्ण
२६	१	हाध्वनि	हावा ध्वनि
२६	८	केळी	मारिळी
२८	२	प्रकाशाला	प्रकाराला
२८	६	प्रेतासन	प्रेतासम
३१	३	पावूनियां	पावूनि शा
३४	१०	पाहिळी	पहिली
३६	१	वाजऊं	वाजवू
४१	१	लागलो	लागला

२
रुद्रिपत्र.

पृष्ठ.	श्लोक.	अशुद्ध.	शुद्ध.
४०	८	तलवारिला	तलवारीला
४१	११	दृष्टि	दृष्टी
४३	५	जातींमध्ये	जातीमध्ये.
४३	११	बांधियेले	बांधिले.
४७	१	तीं	ती
४७	३	पाठीं	पाठी
५०	५	वाचिंताती	वाचिना ती
५४	३	दंवावर	दबावर
५४	९	त्यांचा	त्यांचा
५९	१	होरुनि	होउनि
६२	४	गति	गती
६६	१०	कालोक	कालोक

भुद्धिपत्र.

पृष्ठ	ओळ	अभुद्ध	भुद्ध
६२	४	पाण्याचा	पाण्याच्या
६२	८	घाटेवे	घांटेवे
६९	१३	अशिर्वाद	आशीर्वाद
७१	११	स्काटलंडाचा	स्काटलंडाचा
७२	१	सगळां	सगळा
७२	३	रोरावंत	रोरावत
७२	४	ऐक	एक
७४	३	म्हणूनी	म्हणुनी
७८	११	होती	होना
८३	१०	बैसी	बैसे
८३	४	परिसाबो	परिसावै
८९	१०	भयत्रस्थ	भयत्रस्त

राशिपत्र.

पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
९०	६	पूसून	पुसून
९१	७	आंद्रोक्लीस	आंद्रोक्लीज
९२	२	बरीच	बरिच
९५	४	साठी	साठिं
९६	१	विनुळतो	विनुळवितो
९६	३	हातीं	हातिं
९६	५	साठी	साठिं
९६	७	हतोडा	हतोडा
९७	४	तुनिचें	तुनीचें
९७	१०	ता आपुल्या	आपुल्या
९९	५	करुनि	करुनी
१०२	१	अल्प	हळच अल्प
१०२	७	आणि	आंणी